

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204650

UNIVERSAL
LIBRARY

OUP—901—26-3-70—5,000

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T82/N25R Accession No. T7318

Author శ్రీమంతుల శివప్రసాద్ అగ్రహారాధ్యక్షులచే

Title ఆంధ్రీ అమ -

This book should be returned on or before the date last marked below.

మి (కు) బు

శ్రీమాన్ రామకృష్ణ అచార్యుల గారికి
అంకితము.

పాత్రములు

అశ్వత్థామ.

అశ్వత్థామ

కృపుడు

కృతవర్మ

దుర్యోధనుడు

కృష్ణుడు

అర్జు.

అర్జు - కౌపుపడచు, నాయక

కిర్తయ్య - కౌపుకుఱ్ఱ, నాయకుడు

ఇద్దరు పడవవాళ్లు

కూలివాళ్ళు

పోలీసులు

మేజిస్ట్రేటు, పకీళ్ళు, గుమాస్తా, మొదలయినవార

అశ్వత్థామ
అచ్చ

మున్నడి.

ఈపుస్తకములో రెండు నాటకములున్నవి. ఒకటి 'అశ్వత్థామ'; రెండోది 'అచ్చి'.

తెనుగులో విషాదాంతనాటకములు కొద్దిగా ఉన్నవి. ఉన్నవాటిలోనయినా 'విషాద' భాగము తక్కువే. అట్టి నాటకరచనలో నాటక ఏకత్వమును పాటించకపోతే కవి ఉద్దేశము నెరవేరదు. విషాదాంతనాటక మెట్లుండ నలెనో నాకు తోచినపద్ధతి ప్రకారము 'అశ్వత్థామ'లో చూపినాను.

రాజులు, మంత్రులు, వీరులు, మొదలయినవారే నాటకములలో ముఖ్యపాత్రములుగా ఉండవలెననే దురదృష్టవశాత్తూ తొలగించడానికి వ్రాసినది 'అచ్చి'. చిన్నవారిలోకూడా ప్రేమ గాఢముగా ఉంటుందని నిరూపించడానికి హాస్యరసప్రధానముగా ఈనాటకమును వ్రాసినాను.

నే నింతకుముందు రచించిన 'అంబ'కును, ఈ నాటకములకును పాతకులు భేదమును కనిపెట్టగలరు. ఈ మూడు నాటకములున్న మూడు ప్రత్యేకదృష్టులతో వ్రాయబడినవి.

ఈ నాటకము లాంధ్రుల కాదరణపాత్రమయితే, వీటికి

ప్రత్యేక లక్షణములు గల మరొకొన్ని గూఢకములను వ్రాస్తాను.

నా నాటకములు చాలావరకు పూర్వలక్షణమునకు విరుద్ధముగా ఉండవచ్చును. గ్రంథములను పూర్వలక్షణము ప్రకారము వ్రాసి, ఒకటే అచ్చులో పోయడము మనము వశముకోవలసి ఉంటుంది. నా నాటకములను విమర్శించే వారు ఇవి పూర్వలక్షణమున సారముగా ఉన్నవా లేవా అని విమర్శించి శ్రమపడ నక్కరలేదు. నాటకమును పరివర్తిస్తే హృదయముగా ఉంటుందా ఉండదా, అని మాత్రము విచారించి, తమ అభిప్రాయమును తెలుప ప్రార్థిస్తున్నాను.

“ఆత్మీయ శ్రమము”

అనంతపురము.

చిలుకూరి నారాయణరావు.

శ్రీమః మాఘ బహుళ చతుర్దశి

అ శ్వ త్థ మ

నా ౦ ది.

[రింగులతో త్రాటిమీద ప్రక్కకులాగే తెర. తెర వెనుక నటులు ఈ క్రిందిపాట పాడుతూ తెర వెనుక నేళండి, మెల్ల మెల్లగా నడుస్తూ ఉంటారు. శ్రీకృష్ణుడు వేణుగానముచేస్తూ. ప్రేక్షకులకు కనబడే టట్లు మెల్లగా లాగుతూఉన్న తెర అంచువెంబడిని ఓయ్యారముగా నడుచుకొంటూ పోతాడు.]

పల్లవి

చూడగలవారే ధన్యులు - ఈ నీ రూపము, చూడ.

అనుపల్లవి

విశ్వమోహనాకారమై - విశ్వానంతరూపమై
విశ్వసృష్టిస్థితి లయ - వృత్త మీసదేహము, చూడ.

చరణములు

అనేకవక్త్రనయన మ - నేక బాహూదరము
అనేక నూర్యప్రకాశ - మనేక దీప్తాన్ని లేజము
దివ్యానేరోద్యతాయుధమ - నాదిమధ్యాంతము
అక్షరము పరమము వేదితశ్యమప్రమేయ మీరూపము,
చూడ.

ఇది నయనాహ్లాదకర - మిది ధయంకరము

ఇది యభిల జగత్స్వరూప - మిది లయకౌరణము

ఇది విశ్వవ్యాప్త మనంత - మిది లోకరక్షకము

భజనానందపరలకును - భవ్యము భద్ర మిరూపము, చూడ.

(కృష్ణుడు నిష్క్రమిస్తాడు.)

అ శ్వ త్థ మ

రంగము ౧.

[యుద్ధభూమి, విండ్లు, అమ్మలు పట్టుకొని కృప, కృతపర్మ, అశ్వశ్వామలు ప్రవేశిస్తారు.]

అశ్వ: (క్రోధముతో) అపాండవము, మామా, అపాండవము !

కృప: ఏమి నాయనా, ఎన్నడున్ను లేని ఈ అమంగళముమాట!

అశ్వ: అమంగళమేమిన్ని లేదు. ఒకరికి అమంగళమైనది ఇంకొకరికి మంగళము కావచ్చును. ...మామా, నాకు సహాయము చేస్తావా?

కృప: దేనికి, నాయనా!

అశ్వ: దేనికయినా సరే. మొదట సహాయము చేస్తావో, లేదో, చెప్పు.

కృప: ధర్మమయిలే సహాయాని కేముంది!

అశ్వ: అవును...ధర్మము (చిరునవ్వుతో) ధర్మము! (కృతపర్మతో) తాము?

కృత: కార్యమేమిటో తెలియనిదీ ఏమిచెప్పగలను!

అశ్వ: కౌర్యము!...ఒకరు ధన్యము, ఒకరుకౌర్యము!...ఒకటి అడుగుతాను చెప్పతారా?

కృప: ఏమి నాయనా, మనస్సులో ఏదో అలోచిస్తున్నట్లున్నావు? తొందరపడి ఏమిన్ని చేయకుమా.

కృత: ఏమయినా చేయగలిగినదిమాత్రం మేమున్నది?

అశ్వ: ఏమిన్నలేదా?...ఉస్స్...ఉస్స్...

కృప: మనయాత్మ మేమున్నది, నాయనా? అంతా విధి విలసి-
తము. వాని దయ.

అశ్వ: యాత్మమే, మామా! యాత్మమే! అదే జరుగలేదు.
అంతా వంచన, మోసము సుమీ...విధియేవడు, మామా,
మనమే కాక?

కృత: వంచన, మోసము, చేసినచెవరు? ఎవరికి చేసినారు?

అశ్వ: ఎవరేమిటి? అందరున్న...అయ్యో, త్నమించు, ఏదో
అన్నాను.....మామా, మహారాజా జాడ ఏమయినా
తేలినదా?

కృప: తేలితే ఏమిలాభము? తేలకపోతే ఏమిలాభము? ఎక్క-
డో చచ్చిపోయి ఉంటాడు.

అశ్వ: అయ్యో! ఎంత పాడుమాట విశవలసినవచ్చినది? మామా,

నిబ్బర్హి చూపెట్టకొన్నావు సుమా. ఇన్నార్లున్ను అతని కూడుతిన్నవా డనవలసినమాట కాదిది.

కృత: నాయనా, చిన్నవాడవు, పెద్దలయెడల అట్లు అవినయము చూపకూడదు.

అశ్వ: అపరాధము, త్నమించండి...ఈ స్మృంతములో మహారాజు జాడ చెప్పేవా రెవరున్నులేరా?...మామా, చచ్చి ఉన్నా, బ్రతికిఉన్నా. నాప్రభువును, నా చెలికానిని, ఒక్కసారి కన్నులారాచూచి, అస్త్రాలు విడిచిపెట్టుతాను. అడవులపట్టి పోతాను.

కృత: ఏమికార్యము? అతడు చచ్చిఉంటే మనకు మరింత దుఃఖము. బ్రతికిఉంటే, అతనికి మనకున్న కూడా దుఃఖము.

కృప: అయినదేదో అయినది. మనకేల నాయనా, పోదాము పద.

అశ్వ: అహ!...సస్సస్!.....(ముంగుకుచూచి) అదెవరో అక్కడ పడిఉన్నారు. వానిదగ్గర కొంతమంది గొల్లవాళ్లు నిలిచిఉన్నారు. వానినడిగితే ఏమయినా తెలియవచ్చును. మామా, చూదామువస్తారా?

కృప: చిరంజీవీ. నీకు పిచ్చిపట్టరున్నది సుమా.

అశ్వ: పిచ్చే, మామా, పిచ్చే! ఈ పాగ్రిణా లుండబట్టవు, ఏమిచేయను? కడసారిచూపు, ...ఒక్కసారి. ఈమన దేహాలలోని రక్తము, మాంసము, ఎముకలు, అన్నీ ఆతని అన్నముమూలన పెరిగినవేకమా?.....వాళ్లలో కొందరు ఈదారినే నస్తున్నారు. ఆ పడిఉన్న దెనరో అడిగి కనుక్కొందాము. —ఎవరక్కడ? ఇటు... ఇటు! ఎవరా స్థలములో పడిఉన్నది?—ఎవడో దిక్కుమాలినవాడు తొడలువిరిగి కొనడోపిరితో ఉన్నాడంటున్నారా? పాపము! వానిపేరు?—అడిగినాముగాని చెప్పలేకపోయినా డంటారా?—అయ్యో! ఈరీతిగా బంధువులకు మిత్రులకు దూరమయి దిక్కుమాలినచావు చచ్చేవా ల్లోకములో ఎంతమంది ఉంటారో!—మామా, మన మిక్కడ చేయవలసినపని యేమిన్ని లేదు గదా. పోయి, వాని నోటిలో ఇన్ని నీళ్లయినా పోదాము, పద, పుణ్యమేకద. వాడెవడో యోధుడయి ఉంటాడు; వాని మూలముగా అయినా మహారాజు బాడ తెలుస్తుందేమో.

కృప: నాయనా, నీదిచాలా జాలిగుండెరా. ఇటువంటివా ల్లియుద్ధభూమిలో ఎంతోమంది పడి ఉంటారు. వాళ్లందరికీ ఉపచారము చేయడము మనతరమా? రా,

ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు పోదాము. అక్కడే అన్నిసంగ
తులున్న తెలుస్తాయి.

అశ్వ: ఆర్యు, నామామ ఉత్తరక్కోటకుడు . చచ్చిన
వాళ్లను చూచిచూచి, ఇతని గుండె పాషాణమయి
పోయినది . మనమయినా పోదాము .

కృత: పాపమీచిరంజీవి తోరిక ఎంచుకు చెల్లించక పోవాలి.
వాడెవడో చూచిపోదాము , పదండి .

కృప: ఊసుపోనిపని . సరే, మీయిష్టము , నడవండి.

(పోతారు.)

తెర.

రంగము ౨.

[తొడలు విరిగి సుయోధనుడు పడిఉన్నాడు. దూరముగా కృప, కృతవర్మ, అశ్వత్థామలు ప్రవేశిస్తున్నారు.]

సుయో: (మూలుగుతూ) ఆయ్యో! దాహము! దాహము! నీళ్ళు! నీళ్ళు!

అశ్వ: (చూచి) మహారాజే! మహారాజే! మామా, మహారాజే!

కృప: ఎట్లు పోల్చినావు?

అశ్వ: అదుగో, అదుగో! రా, రా! (పరుగెత్తుకొని సమీపిస్తున్నాడు.)

సుయో: (కన్నులు మూసుకొని) దాహము! దాహము!! ఎవరురా సేనకులు? ఎవరున్న వినిపించుకోరేమి? కర్ణా! మిత్రమా?

అశ్వ: (సుయోధనుని మొగమువద్ద మొగముంచి) అన్నా! చూడు...నేను.

సుయో: తమ్ముచూ, చుక్కాసనా, వస్తినా? భీముడు చచ్చేనా? ఇంకా బ్రతికి ఉన్నాడా?...ఆయ్యో! దాహము!

అశ్వ: ఆయ్యో, తండ్రి, మహారాజా! ఏమి నీ అవస్థ? మామా, మహారాజాకు ఒడలిమీద స్పృహలేదు. పోయి నీళ్ళు

తెస్తాను, కొంచెము ఉపచారము చేస్తూఉండు.

(పోతాడు.)

(కృష్ణుడు సుయోధనుని తలను తనతొడమీద ఉంచుకొని కూర్చుంటాడు. కృతవర్మ చెరగుతో విసరుతూ ఉంటాడు.)

సుయో: ఎవడురా అదీ, నాతల పట్టుకొన్నదీ! భీమా! ఏవేనా? బుద్ధి లేని పశువా, ఏపని సరిరా!

(లేవబోయి పడిపోతాడు)

కృప: తండ్రి, సుయోధనా, నేను...కృష్ణుడను. కన్నువిప్ప నాకై పుచూడు.

సుయో: ఉహ్! (ఆయాసముతో మూలుగుతున్నాడు.)

(అశ్వత్థామ నీటిలో పడిపోతాడు)

అశ్వ: అన్నా! నోరుతెరు, ఇవిగో నిర్భు.

సుయో: ఉహ్! (మూలుగుతున్నాడు.)

అశ్వ: అయ్యో! అన్నా, చూడవేమి! (మొగిమ పొద నిర్లుచల్లి, కళ్లుతుడుస్తున్నాడు.) అన్నా, నన్ను పడిచి పోతావా? (ఏడుస్తాడు.)

సుయో: (కళ్లుతెరచి చిరునవ్వుతో) ఎవరు? చిరంజీవీ, అశ్వత్థామా! ఆ! (నోరుతెరుస్తాడు. అశ్వత్థామ కొంచెము కొంచెముగా నోటిలో నిర్లు పోస్తాడు)

అశ్వ: తాగిను, అన్నా, తాగిను.

సుయో: చాలు, నాయనా, చాలు. కొంచెము తేప్పిరిల్లు
కొన్నవి పానములు. — తమ్ముడూ, ఇలారా, నన్ను
గట్టిగా అప్పకొ!

అశ్వ: (కాగిలించుకొంటూ) ఏమి, అన్నా, ఇట్లా అయింది,
నీ ఆవశ్యం?

సుయో: ఏమిచేయగలము? అనర్థమంతా పుంజీభూతమై నన్నిట్లు
పడతొన్నేంది. ధర్మమున కీలోకములో జయము కష్ట
పాధ్యమని నాకు తోస్తుంది. — కానీ, ఇక్కడకాకపోతే,
మరెక్కడయినా కలుగదా ధర్మమునకు జయము?

అశ్వ: అన్నా, తోడలువిరిగి పడిఉన్నావేమి? ఎవ దానుర్మా-
గ్గుడు, పిరికిపంద, అధర్మముగా నడుముకు క్రిందుగా
కొట్టితాడు?

సుయో: ఎవడయితే ఏమికార్యము? అపేక్షితులే పాపమువస్తుంది.
ఏదో, తనమాట చెల్లించిగదా. ధర్మమయితే ఎవరికి
కావాలి? అధర్మమయితే ఎవరికి కావాలి?

అశ్వ: భీముడే? అ తిండిపోతే?

సుయో: భీముడే ఏమిటి? అందరున్ను కలిసిసారు. కృష్ణుడు

అర్జునుని చెవిలో ఉడిసినాడు; అర్జునుడు తొడచరుచు-
కొని సైగచేసినాడు. వాడు కొట్టినాడు.

అశ్వ: మధుగుఱో ఉండేవాడవు బయటికెందుకు వచ్చినావన్నా!
మేము వచ్చేవరకు ఓపిక పట్టలేకపోయినావా?

కుయో: ఏమిచేయను? నా పౌరుషము, నా అభిమానము,
నన్నురుకొనిచ్చినవి కావు.

అశ్వ: ఏమి జరిగినది?

కుయో: నేను మధువులో ఉండడము లేలనుకొని కృష్ణుడు
పాండవులతో అక్కడకు వచ్చినాడు. ధర్మరాజు కాగు
కూతలకూస్తూ, అనరాని మాటలంటూ, నన్ను యుద్ధా-
నికి పిలిచినాడు.

అశ్వ: ప్రిలులే ప్రిలుకొన్నాడు. ఏ జెందుకు బయటికి
వచ్చినావన్నా?

కుయో: నేను రాలేదు. కాని, "మగవాడవయితే, ఈకలకు
వచ్చి, మాఅయిదుగురిలో ఒక్కనితో యుద్ధముచేసి
గెలుచుకో. రాజ్యమంతా దీచ్చివేసి, మేము పోతాము"
అన్నాడు ధర్మరాజు. "ప్రజలు, విశ్వర్యము, అంతా
నాశనమయిన ఈ పాడురాజ్యము నాకెందుకు? దీతలనే
కట్టుకో" అన్నాను నేను.

అశ్వ: సిగ్గు, లజ్జ, గలవాడయితే ఆ ఒక్కమాట చాలదూ, ధర్మరాజుకు?

కృత: ఎంతపని చేసినావు? నకుల సహదేవులలో ఒకనిని కోరుకోలేక పోయినావా? రాజ్యము అవలీలగా నీదేతిలో పడిపోతున్నా!

కృప: ఇటువంటి ఆభిమానములకు పోయే ఆ ధర్మరాజు అట్లా అయినాడు. ఇతని కీగతి పట్టినది.

అశ్వ: ఆయ్యా, మరెవడయినా అయితే, నీవు చెప్పినట్లే చేసి ఉండను. కాని, మన మహారాజు ధర్మానికొప్పుకొంటాడా? రాచప్పుకుకాదూ?...అయితే, ఏమయిందన్నా?

సుయో: కృష్ణుడు పాండవుల నునికొల్పి, నన్ను మాటలనిపించినాడు. నా అవస్థ తెలచుకొని ఊరకొన్నాను. కాని, భీము డైవాడవడాని కారంభించేసరికి నా కుండ బట్టింది కాను. గదపట్టుకొని బయటికివచ్చి 'రా ర'మృన్నాను భీమని.

అశ్వ: ఆభిమానధనుడైనవా డెవ డూరుకోగలడు?

సుయో: ఆ ఊపున ఆక్కడనే యుద్ధము జరిగిఉంటే, భీముని కన్నతేర్చేవాడనే.

అశ్వ: అయితే ఆక్కడ యుద్ధము జరుగలేదా?

సుయో: అక్కడ జరుగలేదు. "కరుక్షేత్రము పుణ్యభూమి. అక్కడ యుద్ధము చేసుకుగాని రండి" అని కృష్ణుడు పిలుచుకొనవచ్చినాడు.

అశ్వ: నీ ఉగ్రత కొంచెము చల్లబడడానికి, భీముడు కొంచెము భయము తీర్చుకొని కుసుట బడడానికి, కృష్ణుడా, శురవ్వ డయినానా?

సుయో: ఇక్కడకు వచ్చేసరికి బలరాముడుకూడా ఈ దారినే వచ్చినాడు. అతనిని మధ్యవర్తిగా కోరుకొని గదాయుద్ధ మారంభించినాను. భీము డలసిపోయిఉన్న సమయములో నేనుమీదికెగిరి, తలక్రిందుగా దిగుతూ, అతని తలకు బాగా గురిచు చినాను. ఆదెబ్బే తగిలిఉంటే, వానితల వెయ్యిచెక్కలయి ఉండును.

అశ్వ: ఆయితే కొట్టలేదా? ఏమిజరిగింది?

సుయో: నేనుచెప్పలేదా? కృష్ణుడు గుసగుస లాడినాడు. అర్జునుడు తొడిమిద సైగచేసినాడు. అపరికిపంద నాతోడల మీద కొట్టినాడు.

అశ్వ: తుచ్చుడు, దొంగదెబ్బ కొట్టినాడు. బలరాము డూరకొన్నాడా?

సుయో: ఏమో! ఏమిచేసినాడో? ఏమయిందో? నేనుపడి

నానుగడ ! నేను నమ్ముకొన్న అందరున్ను అయినారు గడ !

అశ్వ: కాలేదన్నా, కాలేదు! నేనున్నానుకాను! ఈ నా మామ, కృతవర్మ, ఉన్నారాకాదూ? మేమున్నంతవరకు అట్లా అధైర్యపడవద్దు.

సుయో: ఏమో! జామో! గడియో! ఈ కళ్లు మూతపడిన తరువాత ఎవరికవశో? అంతా నిస్పృహచేసుకొన్నాను. —కాని, తమ్ముడూ, నామనస్సులో...ఓక్కభారము మాత్రము...మిగిలి ఉందోయ్.

అశ్వ: అన్నా, చెప్ప. నీవు బ్రతికిఉండగానే నీ ఋణము తీర్చుకొంటాను.

సుయో: ఏమీలేదు, నాయనా. భీమడు...భీమడు...

అశ్వ: ఇదిగో, పోయి భీమనితలను లెచ్చి, కన్నులపండువుగా నీయెదుట పెట్టుతాను.

సుయో: వాడేమిచేసినా ఉనుకొన్నావు?

అశ్వ: పశువు. వాడేమయినా చేసేవాడే. ఏమి చేసినాడు?

సుయో: నేను లోడలుదిరిగి నేలమీద పడిఉంటే...

అశ్వ: అఁ!

సుయో: ఈ నాకిటము...నా కిరీటము... క్రిందికిపడేటట్లు...
ఎడమకాలితో...ఎడమకాలితో ... నాతలమీద...ఈ
తలమీద...

ఆశ్వ: అ...బ్బా! అన్నా, భరించ శక్యముకాకుండా ఉంది!
మహారాజా! సాయంత్రము కావచ్చినది. అదిగో సూర్యు
డస్తమిస్తున్నాడు. తెల్లవారినదాకా కొంచెము ఓపిక
పట్టి ఉండగలవా? ఎట్లయినా తట్టుకో, అన్నా! నివు
బ్రతికిఉండగా నేను నిమనస్సు సంతోషపెట్టబ.

సుయో: ఏమో! నాలోపలి అవస్థచూస్తే సందేహమే. ఏమయినా
సూర్యోదయము దాటేటట్లు లోచను. ఏ...మయినా
కానీ. స్వర్గములోనే మనకు పునర్దర్శనము.

ఆశ్వ: లేను, మహారాజా. నామాట నమ్ము. ఈలోగా మరొ
క్కసారి ఇక్కడనే కలుసుకొంటాము. నన్ను
దీవించి పంపు.

సుయో: చిరంజీవీ! నేను లేవలేను. ఏదీ, ఏచెయ్యి? ఇలా ఇయ్యి,
దగ్గరగా రా. ఒక్కసారి గట్టిగా కాగిలించుకోనీ...
(కాగిలించుకొంటూ) అ...వ్హా! నా ఆయాసమంతా
తీరిపోయి. నాగుండె చల్లబడిందోయి!...కృతవర్మా.
నా తమ్మునికి ... రణరంగ...అభీషేకము ... చేస్తాను.
నిన్ను తీసుకొనిరా. (కృతవర్మ పోతాడు.) తమ్ముడూ,

పెందరినో నమ్మకొన్నాను. ఎరిగివల్లను అయిందికాదు. అచార్యకేసరీ కివోగమవు...నిలిచిఉన్నావు నా అవమానము తీర్చడానికి. నీవు తలచుకొంటే మూడులోకాలను దహించే శక్తి ఉన్నది నీకు. ఈనా పరాభవానికి ఎట్లు ప్రతికారము చేస్తావో, నీదేభారము...అచార్య, ఈ నీ మేనల్లుడు భారత రణరంగానికి కడపటి నాయకులవుతున్నాడు. తామున్ను, కృతవర్మయున్ను ఇతినిని కాపాడుకొనండి. నేను చురదృష్టవంతుడను. ఇంతకు ముందే పంపలేకపోయినాను, ఈనా గురుపుత్రుని. (కృతవర్మ నీళ్ళతో ప్రవేశిస్తాడు) ఇట్లాతే...అచార్య! ఏనీ, అనీ...ఈచేతిలో పొయ్యి (కృతవర్మ పోస్తున్నాడు) నాయనా, ఇవి ఉత్తనీళ్ళుకావుసుమా. నేను పనికిమాలినవాడనై నానన్న దుఃఖముచేత, నాఅవమానముతీర్చే మితుడింకా ఉన్నాడనే ఆనందముచేత, లోపలినుంచి పొంగి పారిలివచ్చిన కన్నీళ్ళుసుమా ఇవి. నీవు భారత రణరంగపట్టభద్రుడి వయినావు క్షత్రియులము మేము మా కార్యము నెరవేర్చుకోలేకపోయినాము. నాగురు వంశములోని మొలకవు. నీవల్లనయినా నా మనస్సు సంతోషపడితే...

అశ్వ: సందేహించకన్నా, సందేహించకు. ఇదిగో పోతున్నాను. నాకు సహాయమక్కరలేదు. ఏకవీరుడ ననే

శేరు సంపాదిస్తాను. కౌరవరాజ్యానికి నిన్ను అభిషిక్తుని చేయనిదీ నిద్రపోను. గట్టిగానమ్మ...మామా, చూచి నావా, ధర్మరాజు దుర్మార్గుడు! లోడలు విరుగ గొట్టించి, రక్తనీకమైన దేహముతో ధూళిలోపడిఉంటే, మహారాజు, తనలోపమానుడు, అన్నగౌరవమైనా లేకుండా, అన్నదమ్ములవాడన్న అంతఃకరణమైనా లేకుండా, సాధారణ మానవులకుండవలసిన కనికరమయినా లేకుండా, దిక్కుమాలినవానివలె విడిచిపెట్టి పోయినాడు. కొంచెము ఉపచారము చేయడానికి, దాహమునేస్తే రెండు సిగ్గు నోటిలో పోయడానికయినా దగ్గర ఎవ్వరినీ ఉంచకుండా, తనదారిని తాను పట్టుతాడా? వీడు ధర్మరాజా! ఆధర్మరాజా! పోనీ...ఏమి మూటకట్టుకొని పోతాడులే! చైవమే ఉంటే దీనికి అనుభవముండదా?...కానీ, మామా, నాకుసాయముక్కరిలేదు. మౌరిద్దరున్న ఇక్కడనేఉండి, మహారాజుకు కొంచెము ఉపచారము చేస్తూఉండండి. నేను తిరిగి వచ్చేదాకా మా అన్న ప్రాణాలను నిలబెట్టండి.

కుయో: వస్తు, అశ్వత్థామా, ఇక్కడ ఎవ్వరున్నా ఉండనక్కరలేదు. వీరు నీకు సాయముగా ఉండాలి; నీలో తీసుకొనిపో. నాకోసము భయపడకు. ఎట్లాగా పోయే

వాడనే. సాధ్యమయినంతమట్టుకు ప్రాణాలు భరించుకొని ఉంటానులే. మీరు ముగ్గురున్ను కలసిపొండి.

అశ్వ: నియిష్టమేకానీ, అన్నా! రండి, మామా! (రెండడుగులు నడచి) కాళ్లురావే! (తీగీ సుయోధనుని వద్దకు వచ్చి, మొగముమీద మొగముచేర్చి) అన్నా! ఏదీ, మొగము! ఒక్కసారి చూడనియ్యి... ఇదే మనకు కడసారిచూపా? (కన్నీళ్లు విడుస్తాడు.)

సుయో: తమ్ముమా! ఎంతమెత్తని గుండె నీది? (చిరునవ్వుతో కళ్లుతుడుస్తూ) నాకోసము భయపడుతావేమిటి, నాయనా! రా, మరొక్కసారి కాగిలించుకో, నా మనోబలమంతా నీకిచ్చి వేస్తాను. (కాగిలించు కొంటాడు) ఇంక పో, నీకార్యము చూచుకో.

కృప: ఇటువంటి వాడవేనా, కార్యభారము వహించేది? రా, నడు.

(పోతున్నారు. తెర.)

రంగము 3.

(అర్ధరాత్రి. యుద్ధభూమి. మట్టిచెట్టుక్కింద కృప కృతవర్మలు నిద్రపోతున్నారు. అశ్వత్థామ కూర్చున్నాడు.)

అశ్వ: మామా, మామా!

కృప: ఊఁ!

అశ్వ: ఇప్పు డెంతవేళ అయిఉంటుందో?

కృప: (పరుండే) ఏమినాయనా! నిద్రారాలేదూ? పడుకో, కొంచెము విశ్రాంతి తీసుకో.

అశ్వ: నిద్రారాదు, మామా! ఇది నిద్రపోవలసిన సమయమేనా?

కృప: ఈ అర్ధరాత్రివేళ ఏమిచేస్తాము? తెల్లవారని, అల్లో చించుకొందాము.

అశ్వ: తెల్లవారితే, అంతా తెల్ల వారి పోతుంది.

కృప: అయితే ఏమిచేస్తావు?

అశ్వ: ఆదే, ఏసలహా అడుగుతున్నాను.

కృప: నాకేమిలోచలేదు. నాకు నిద్రవస్తున్నది. పడుకోని, (గుట్టు తీస్తున్నాడు)

అశ్వ: కు...క్షీం...భ...రులు! ఎంతగట్టిగా గుట్టు పెట్టు
కున్నారో!

(తెరలో నవ్వు.)

అశ్వ: (కృత్రుని తట్టుతూ) మామా! మామా!

కృప: అబ్బా! ఏమిటిరా, అబ్బాయి! ఏమిటిది? నివు పడు
కోవు, ఒకరిని పడుకోనివ్వవు.

అశ్వ: కోపం పడకు, మామా! అదేమిటది? నవ్వు వినబడు
తున్నది?

కృప: వాళ్లు గెలుచుకొన్నారుకాదా? సంతోషము. నవ్వు
కొంటున్నారు.

అశ్వ: ఊ! హూ!... (కొంచెముఊరకుండి) అయితే, మామా!

కృప: అ...బ్బా!

అశ్వ: కార్యములేదు. ముసలివాడు. నాది ఉడుకురక్తము,
ఊరుకోను...నవ్వులు, కేకలు! అణగిపోతవి? ఎట్లు?
ఒంటరిగాడనే! సలహాచెప్పేవారుకూడా లేరే! (మళ్ళీ
తెరలో నవ్వు) ఊ! నవ్వండి, నవ్వండి!—మామా!

కృప: (లేస్తూ) ఏమబ్బాయి, ఏమంటావు?

అశ్వ: కాలము పరుగెత్తుతున్నదే!

కృప: ఆయితే దానిని కదలకుండా పట్టుకొంటావా?

అశ్వ: మహారాజాకు మాటయిచ్చినానే!

కృప: మాటలు చెప్పినంత సులభముగా కార్యాలయితే కాన-
లసిన దేముంది?

అశ్వ: తెల్లవారిపోతుందే

కృప: తెల్లవారని. మంచిదేకదూ. చీకటిపోయి, వెలుతురు
వస్తుంది.

అశ్వ: మహారాజామాట?

కృప: ఈలోకములో ఎల్లకాలము ఉట్టికట్టుకొని ఊగులాడేవా-
డెవడు?

అశ్వ: ఆయితే, అంతే?

కృప: అంతేకాకపోతే? ఒక గుఱ్ఱములేదు, ఒక మనిషిలేదు.
ముంగులేదు. వెనుకలేదు. ఏమి టీకెట్టిబాగులనము?
తెల్లవారని, చూచుకొందాము. నాకు చాలాబడలికగా
ఉంది. ఏమీ అలోచనపారలేదు. కొంచెము నిద్ర-
పోని. (పడుకొంటున్నాడు.)

అశ్వ: ఉహ్!! (నిట్టూర్పునిడుస్తున్నాడు) అంతే? మహా
రాజా! నిఘుణము తీర్చుకోలేనూ? ఎంతవ్యర్థమైనది!

ఈవిల్లు, ఈఅమ్మలు, ఎందుకు? మోతదండుగేనా? ఆయినదీ? కారివలసేరు ఈ లోకములో సరా? ...అయ్యో!...లోకమంతా నిద్రపోతున్నది. నేనొక్కడనే మేలుకొని ఉన్నాను. ఎంత విచిత్రమయినది, ఈలోకము? పుట్టితే, ఒక్కసారి నవ్వుతారు. జీవి అభివృద్ధిపొందుతే చూచి, ఏడ్చి, అసహ్యించుకొనే వాళ్ళే ఎక్కువమంది. వృద్ధిలో ఉన్నంతసేపు అంటిపెట్టుకొని ఉండేవాళ్లయినా, స్వలాభ మీడేరేకరికి. పడినవానిపై పు చూడనైనా చూడరు; నవ్వి, మరిరండు రాళ్ళు విసురుతారు. బ్రతికి ఉన్నన్నాళ్ళు చెడతీని, చస్తే, 'అయ్యో!మరి వీనివల్ల లాభముండదే' అని ఒక్క ఏడ్చు ఏడ్చి, ఈడ్చిపారవేస్తారు. ఆతరువాత ఒకసారి తలచుకొనయినా తలచుకొరు. —ఆపదలో సహాయపడనివాడు బంధువు డయితేనేమి? మిత్రుడయితేనేమి? వాడొక నడవీనుగు. —నాప్రభువు నెట్లు సంతోషపెట్టగలను? ఏమీ తోచదే! (ముందుకు మీదికి చూస్తున్నాడు) ఓహో, ఈచెట్టుమీద ఎన్నిపక్షులు నిద్రపోతున్నవి! నివ్వచారము! మనుష్యునిది ఒక పక్షిబ్రతుకయినా ఆయితే బాగుండేది. అహ, పోయా, లేదు. ఏమీ! వీటికి మాత్రము శ్రేయ, ద్వేషము, మిత్రత్వము, శత్రుత్వము, ఎందుకుండవు?.....ఏమది! ఆచెట్టుమీదికి

చప్పుడు చేయకుండా ఎలావస్తున్నదో, అపక్షి ! ఎంత భయంకరంగా ఉంది ! కన్నులపెంట నిప్పులు రాలుస్తున్నది. ఆఁ! ఆఁ! ఆరింభించినది ! పీకలు కొరికివేస్తున్నది ! ఎన్నిపక్షులూ ! ఓహో ! నిద్ర మత్తుమీద లేచినవి. ఎంతెంతకాళ్లు ! ఎంతెంతలేసి గోళ్లు !! వేలకొద్దీ పక్షులు గిల గిల కొట్టుకొని క్రింద పడుతున్నవి. పారిపోతున్న నాటిని కూడా విడువ కున్నదే ! పెంబడించి పెంబడించి రెక్కలతోకొట్టి కూల్చుతున్నది ...బరే ! సంహారము, సంపూర్ణ సంహారము. శత్రునిశ్శేషము ! ...ఓ ఉలూకమా ! నీవు నాకు గురువవు. మంచి మిత్రమవునుమా. మనుష్య మాత్ముడు చేయలేని ఉపదేశము చేసినావు...మామను లేపుతాను....మామా ! మామా !!

కృప: ఏమి ! ఏమిటి ఉపదేశం ?

అశ్వ: రే, మామా, రే ! కనబడినది ! కనబడినది !

కృప: (కన్నులు ములుములొని లేస్తూ ఆపులించి) ఏమిటి, నాయనా, కనబడినది ?

అశ్వ: శత్రు మారణోపాయము. నిద్రమత్తు వదలలేమా !

కృప: (నిద్రమత్తునోనే) ఏమిటా ఉపాయము ?

అశ్వ: అదిగో, ఆ చెట్టుమీద అదేమిటో చూచినావా?

కృప: అవును, అది గుడ్లగూబ. రాత్రి దాని సంచారము. వింతయేముంది?

అశ్వ: చెట్టుక్రింద పడిఉన్నది అదేమిటో చూచినావా?

కృప: ఓహో, ఎన్ని పక్షులు! అగుడ్లగూబ వీటిని చంపి ఉంటుంది.

అశ్వ: చంపి ఉంటుందేమిటి? ఒక్క పక్షినికూడా మిగుల నివ్వలేదు. నేను చూస్తూనేఉన్నాను. మామా! అది వీటి నెందుకు చంపిఉంటుందో చెప్పకోగలవా?

కృప: అవి తన కాహారము గనుక.

అశ్వ: అహారమయితే ఒక్క-పక్షినిచంపులే దానిపాట్ల నిండదా? ఇన్నిటి నొక్కసారిగా ఎందుకు చంపవలెను?

కృప: దుష్టస్వభావము, క్రూరస్వభావము. అది రాక్షసపక్షి.

అశ్వ: కాదు, మామా, కాదు. ఊరకే దాని కాక్రొయ్యము రాదు. పగ లేపక్షులు అది కన్నులు కనబడని నిస్సహాయ స్థితిలో ఉన్నప్పుడు దానిని బాధించినవి. తనకు బలమున్నా, అవి మెలకువగా ఉంటే, ఇన్నిటితో చాల లేదు. కనుక, నిద్రపోతూ, అవి నిస్సహాయస్థితిలో ఉన్నప్పుడు పగ పాధించుకొన్నది.

కృప: అయితే కావచ్చును.

అశ్వ: కావచ్చునేమిటి? అంతే! అది నాకు చక్కని ఉపదేశము చేసినదిసుమా. నీవయినా దానిపాటి అయినావు కావు. మామా! తెల్లవారేసరికి, సరి! మన మహారాజుకు శత్రువునే ఒక్క పురుగుకూడా ఉండదు.

కృప: ఇదేమిరా, అబ్బాయీ! అయితే నిద్రపోతున్న వాళ్ళను చంపదలచినావా యేమిటి?

అశ్వ: తలచినావా అని ఇంకా మెల్లగా అడుగుతున్నావా? ఇదిగో పోతున్నాను. మీరిద్దరున్న నాతో వస్తేరిండి. రాకపోలే పొండి. నాకు మీతో పనిలేదు.

కృప: నాయనా, ఇంత ఘోరమాలోచించినావేమిటి? మహావీరుడవు. ఆతిరథుడవు. ద్రోణునంతటివాని కొడుకవు. ఈ నీచ పైనపని నీకు తగునా?

అశ్వ: ఏమి! నేను చేసేది నీచమంటావా?

కృప: నీచమా? మరి నీచమా? ఇది యుద్ధధర్మమా? ఆయుధము లేనివానిని, పారిపోతున్న వానిని, శరణుజొచ్చిన వానిని, నిద్రపోతున్న వానిని, వీరుడయినవాడు చంపకచ్చునా? నిద్రపోయినవాడు శవముతో సమానము. అట్టివానిని వధించి పాపము సంపాదించదలచినావా?

ఆశ్వ: నాకు నీకులు చెప్పలేవా. మామా? పాండవులకు చెప్పలేక పోయినావు ఈనీకులు?

కృప: వారేమి చేసినారు?

ఆశ్వ: ముసలివారికి మరపెక్కువ. శిఖండిని ముందుంచుకొని అర్జునుడు భీష్ముని చంపలేదా? భూమిలో దిగబడిన రథము నెత్తుకొంటూ, "ఉండు! నిలు!" అని చెప్పతూ ఉన్నా కొట్టలేదా కర్ణుని, అర్జునుడు? మాయోపాయము చేసి సైంధవుని బయటికి రప్పించి చంపించలేదా, కృష్ణుడు? సర్వమున్ను విడిచి, మడుపులో దాగున్న మహారాజును ఈవలకు పిలిచి, అధర్మముగా తొడలమీద కొట్టలేదా, భీముడు? అస్త్రములను విడిచిపెట్టిన నా తండ్రిని ఆకులువ, అధృష్ట్యున్నుడు కరకర తల నరక లేదా? యుద్ధధర్మము నతిక్రమించినవారు పాండవులా? కారవులా? మీరంతా పాండవపక్షపాతులు. ఈపక్షములోమారి. కారవులను నాశనము చేయించినారు. ఛోండి, మీతో నాకు పనిలేదు, మీ నీకులతోనూ పని లేదు... అతగా డక్కడ ఇంకా గుట్టు పెట్టుతాడేం? (కృతవర్మను తట్టి రేపిస్తూ) ఏమయ్యా, కృతవర్మా! ఏమిటి మొచ్చునిద? ఏమిటి గుట్టు? లేవజేం?

కృత: (ఉలికిపడిలేచి) ఆ! హా!

అశ్వ: అఁ, హఁ! ఏమిటి? మహారాజును నమ్మించి, నాతో వచ్చి, నివిక్కడ చేస్తాడన్న పనేమిటి!—లే! పద!

కృత: అఁ! ఎక్కడికి? ఈ అర్థరాత్రివేళ?

అశ్వ: ఎక్కడికో? వస్తావా, రావా?—ఏమి మామా, నిమాట?

కృప: నివుచేయబోయే దేమిబాగులేదు. విన్నావా, కృతవర్మా, అశ్వత్థామ తలపెట్టినది?

కృత: ఏమిటది?

కృప: నిద్రపోతున్న వాళ్లనందరినీ, వరుసపెట్టి, గొంతుకలు కోసి చంపేస్తాడట.

కృత: అవునా, అశ్వత్థామా!

అశ్వ: అ! బ్రహ్మనులు తప్పించలేరు.

కృప: ఛీ! ఏమిటి దొంగపని?

అశ్వ: నాది దొంగపనా? మీదా! తెల్లవారేసరికి మహారాజు పాత్రాలు విడిచేస్తాడు. తొలికోడి కూసేసరికి, జయవార్త అడవి చెవిలో జయ్యాలి. మాట యిచ్చినాను, మీరున్ను తలదోచి నాతో వచ్చినారు. నేను నాపని చేసేస్తాను. కృతస్నులు కాకపోతే, మీరున్ను మాట నిలుపుకొండి.

కృత: నాయనా, శుద్ధమైన బ్రాహ్మణవంశములో పుట్టినావు సుమా. ఈపని నీకుతగదుసుమా.

అశ్వ: మీరు నానిశ్చయమును కదలించలేరు. ఎప్పుడు శస్త్రము పట్టినానో అప్పుడే పోయినది నా బ్రాహ్మణత్వము. ఇప్పుడు తిరిగి ఎటువస్తుంది? నేను చేయబోయే ఈపని వల్ల పురుగునై పుట్టినాసరే, నాకు లక్ష్యములేదు. నామహారాజును సంతోషపెట్టాలి, నేను జనుకకు మరలాలి — ఏమి, వస్తారా, రారా?

కృప: నాయనా, నామాటవిను. ఇది మనపనికాదు. ఒకరి క్రింద నేకకులము. దుర్యోధను డేమా పడినాడు. నిచ్చినవారిలోనే లెక్క. ముసలిరాజున్నాడు, ధృతరాష్ట్రుడు; ముసలిది ఉన్నది గాంధారి. వారి వద్దనే ఉంటారు విరురుడు, సంజయుడున్ను. వారికి తెలియజేయనిదీ మనమేమిన్ని చేయకూడదు. ఉన్నస్థితి వారికి తెలిపి, వారుచెప్పినట్లు మనము చేయడము మంచిది.

అశ్వ: నాకు దానితో ఏమిపనిలేదు. మీరువస్తారా, రారా? ఏదో ఒక్కమాట చెప్పండి.

కృత: మేము రాకపోలే ఏమిచేస్తావు?

అశ్వ: ఏమిచేస్తానా? మిమ్మల్ని పిరికిపందల క్రింద లెక్క

పెడతాను. ప్రభుద్రోహులకింద ఎంచుతాను. విశ్వాస ఘాతుకులలో చేరుస్తాను.

కృప: నాయనా, ఒక్కమాట చెప్పతాను, వింటావా?

అశ్వ: ఏమిటది?

కృప: ఈ రెండుజాములున్ను గడచిపోయి. నూర్వోదయము కావినది. భాస్కరునివలె ప్రచండమూర్తికై శత్రువులను సంహరింతువుగాని. మేమున్ను నీకు సంపూర్ణముగా సహాయపడతాము. ఇది వీరు లవలించించవలసిన పద్ధతి. ధర్మయుద్ధములో గెలుస్తే కారవగౌరవము నిలబడుతుంది. పాండవు లధర్మయుద్ధము చేసినారని నిందించినావే, ఈ నీ అధర్మమైన పునికను నిందించుకోవేమి? ధర్మయుద్ధములో చస్తే, వీరస్వర్గముయినా కలుగుతుంది, అంతేకాని, ఈసౌక్తికవధచేసి, నరకములో పడడము మేలుకాదు.

అశ్వ: ఓహో! నాకు వీరపద్ధతి నేర్పుతున్నావా? యుద్ధధర్మముపట్టెన్నావా? మామా, ఆ పద్ధతులకు, ఆ ధర్మాలకు కాలము మీరిపోయింది. ఇప్పటి యుద్ధ ధర్మమును చెపుతాను విను. శత్రువులను చంపేటప్పుడు న్యాయము లేదు, అన్యాయములేదు. అప్పటికేది ఉపాయమేదాని నవలించించవలెను. సైన్యములు లేనూఉన్నప్పుడు,

విడిసిఉన్నప్పుడు, ఇరకటపు తోవలో, నాయకుడు లేక జనుతిరిగి పారిపోతున్నప్పుడు, నిద్రపోతున్నప్పుడు, శత్రువులమీద పడి కడిలేర్చవలెను.

కృప: ఇది రాక్షససీతిగాని, మానవసీతికాదు.

అశ్వ: యుద్ధములోని కష్టపు దూకినామో, అప్పుడేపట్టినది మనకు రాక్షసకళ. మనలను నమ్మకొని మహారాజు పంపినాడు. చిన్నప్పటినుంచీ చెవతిన్నా మతని అన్నము. ఇప్పుడు కృతఘ్నులమై అతని కౌత్యము తీర్చకపోవడము మహాపాతకము. కృతఘ్నుని శవమును కుక్కలు, నక్కలు కూడా ముట్టవు. రాక్షసత్వము వస్తే వచ్చింది కాని, మామా, కృతఘ్నుత్వ పాతకము నకు నేనొప్పుకోను.

కృప: ఓరంజీవీ, నామాటవిను. కౌరవులకు చైవలములేను. కేవలము పౌరుషమును నమ్మకొని మర్యాదను డీచుకొన్నార్యములో ప్రవేశించినాడు. పాండవులకు చైవలము సంపూర్ణముగా ఉన్నది. వారు ధర్మాత్ములు గనుక జయించినారు.

అశ్వ: ప్రతివాడున్న ధర్మము చెప్పవచ్చేవాడే! సుయోధను డెన్నడు అధర్మముగా ప్రవర్తించినాడో చెప్పగలవా? ఈరాజ్యము పాండవులదా? ధార్తరాష్ట్రులదా? పాండు

ధృతరాష్ట్రులలో పెద్దవా డెవడు? రాజ్యము ఔరస పుత్రులకు వస్తుందా! కుండకగోళకులకు వస్తుందా? కయ్యానికి కౌలు చువ్వినవాడు ధర్మరాజా, సుయోధనుడా? యుద్ధములో ఒక్కనినై నా ధర్మముగా జయించినారూ, పాండవులు? అర్జు తెలిసి, మరీ మాట్లాడుతున్నావు, మామా!

కృప: నాయనా, ఊత్రియ వృత్తి నవలంబించినా, మనలో బ్రాహ్మణరక్తము లేదా? బ్రాహ్మణధర్మము, ఊత్రియ ధర్మము, కూడా అనుసరింతము. తెల్లవారనీ, ఇప్పటికి కొంచె మోపికపట్టు.

అశ్వ: బ్రాహ్మణుడంటే పిరికికండ, తిండిపోతు, అని నీ అభిప్రాయము. నీవు చాలా పొరబాటు పడుతున్నావు సుమా. నాకు తోచిన అర్థము చెప్పుతానువిను. బ్రాహ్మణుడు ఊత్రియులలో ఉత్తమక్షత్రియుడు. వైశ్యులలో ఉత్తమ వైశ్యుడు. ఉత్తమ కూసుగ్గుడు కూసుగ్గులలో. ఉత్తమచండాలుడు చండాలులలో. ఏయే వర్ణముల వారిలో ఏవేవి ఉత్తమగుణములున్నవో, వాటి నన్నిటినీ చేర్చి ప్రజాపతి బ్రాహ్మణునిగా ఏర్పాటుచేసినాడు. అతడన్ని వర్ణములవారికిన్ని ప్రాప్తినిధి. జాతి, వర్ణ విభాగములలో గుణ, కర్మలు ప్రధానములు కాని, రక్తముకాదు.

కృప: ఏ ఉపన్యాసము చాలా బాగున్నదిగాని, నాయనా, నామాట విను. తానుసపడకు. అలసి ఉన్నాము. తెల్లవారని.

ఆశ్వ: తెల్లవారుతుంది, మామా, తెల్లవారుతుంది! తెల్లవారక నిలుస్తుందా? తూర్పు తెల్లవారేసరికి పాండవుల పని కూడా తెల్లవారిందేస్తాను. తెలిసిందా? నే నెవడనో ఏమ జ్ఞాపకమున్నదా? ద్రోణాచార్యుని కొడుకను; ఆ ధృష్టద్యుమ్నుడు తలకోసిన ద్రోణాచార్యుని కొడుకను. సుయోధనుని సేవకుడను; అన్యాయముగా, అధర్మముగా అచ్చట తోడలు విరిగి పడిఉండి, నన్ను కాగిలించుకొని, “నా పగదీర్చుమీ” అని కన్నుల్లో దీనముగా నా మొగముమంచి, నన్ను రణరంగాభిషిక్తునిచేసిన రాజరాజు సేవకుడను. మీరు నానాయకత్వమున నన్ననుసరించవలసిన నా అనుచరులు. ఇదిగో, ఆజ్ఞాపిస్తున్నాను. రండి! నడవండి!

కృప: కృతికర్త, ఆశ్వత్థామపూన్కిని మరల్చలేము. కాని, అన్నిటికిన్ని ఒప్పుకొనే ఇందులోనికి దిగబడ్డాము. ఏమంటావు? ఇతనితో పోదామా?

కృత: పోక ఎట్లాతీరుతుంది? చస్తే చస్తాము; బ్రతుకుతే బ్రతుకుతాము. బ్రతికి ఉండి మాత్రం మెక్కడకు పోగలము? కావలసివేదో కాక తీరుతుందా?

అశ్వ: ఏమి, చూస్తూనిలబడతారేమి? రండి! నడవండి!!

కృప: పద, నాయనా, వస్తున్నాము, పద.

(పోతున్నాడు. తెర.)

రంగము ౪.

[పాండవుల శిబిరద్వారము ముందు అశ్వత్థామ ప్రవేశిస్తున్నాడు.]

అశ్వ: మామామ నాప్రక్క నిలబెట్టినాను. కృతవర్మ నిప్రక్క నిలబెట్టినాను. ఒక్క పురుగుకూడా తప్పించుకొని పోలేదు...ఇదిగో, శిబిర ముఖద్వారము..... ఎంతధైర్యము! ఎంత నిర్లక్ష్యము! ద్వారము తెరిచే ఉంచినారు. నాపని సులభముచేసినారు.....ఏమిరా, గెలిచినా మనుకొంటున్నారా? కేకలు, నవ్వులు, తుల్లిపాలు!— తీరుస్తా నుండండి. వీధు బ్రతికి ఉన్నాడని మరచినారో! ఎక్కడో కొండలు, అడవులు పట్టిపోయినా ఉనుకొన్నారో! ... ఇదిగో ప్రవేశిస్తున్నాను.....జయ, కౌలరుద్రా, జయ! జయ, ప్రభయమూర్తీ, జయ!...(ముందుకు ఉరికి, వెనుకకుతగ్గి) ఏమిది, ఈ అకారము! రక్తమయమైన పులితోలు కట్టుకొన్నది! బుస్సుమని కరుణవచ్చే విషసర్పములను జందెములుగా వేసుకొన్నది! నోరు తెరచుకొని లోకమంతటిని మ్రింగవచ్చిన ట్లున్నదే! ఎన్నికన్నులు, జిగజిగ మెరసిపోతున్నవి! ఓహో! ఎంత భయంకరముగా ఉన్నది! దీనిని చూస్తే కొండకూడా పెట్టున

బృద్ధులు కావలసినదే. ఏ మామంటలు! నోరు, ముక్కు, కన్నులు, అన్నిటినుంచి బయలుదేరి, నాలుకలతో లోకమును నాకివేసేటట్లున్నవే, ...నా పూనిక కిది ఒకపరీక్ష. కానీ...ఓభూతమా. ఏవెవరు? నా కెందు కడ్డుగా వచ్చినావు? పో, తొలగిపో! నాకు దారి ఇచ్చివెయ్యి! ...ఏమి, మీడికివస్తావా? ఏడెవడో ఏను తెలుగునా? ఏవుకాదు, ఏవంటి వెయ్యిమంది వచ్చినా నాకు భయములేదు. ఏవు పాండవులను రక్షించడానికి నాకడ్డు పడ్డావా? ఏతరము కాదు. తెల్లవారేసరికి అయితీరాలి; నా మహారాజు సంతోషించాలి...ఏమి? పోవా? అయితే కాచుకో! (బాణములు వదలు తున్నాడు.) ఎంత అశ్చర్యము! ఈ నా ఘోరాస్త్రములను మ్రింగివేస్తున్నదే!...ఓహో! మ్రింగు, చూదాము, ఈశక్తిని (శక్తిని వదలుతున్నాడు) ...ఱఱ! ఱఱ! నూర్యునిలో తోకచుక్కవలె చిన్న చిన్న తుచకలై, అనోటిలో లీనమై పోయినదే! హుమ్! కానీ, ఇక దీనిని తప్పించుకోలేవు, ఏపని సరి. (ఖడ్గమును విసరుతున్నాడు.) ... ఏమిది? పల్లిగిరించి నవ్వుతున్నది! ఎంత భయంకరమైన నవ్వు! దూది తగిలినట్లయినా కాలేదేమా. ఇంక ఊరుకోకూడదు, కాచుకో (తోమరములను చక్రములను వదలుతున్నాడు)

... ఇంకా నవ్వేనా? అన్నిటిని కబళించి వేస్తున్నావా? ... దీనితో నీ పని కడలేరుతుంది. హుమ్! తొలిగిపో, లేకపోతే చస్తావు... ఏమిది? కదిలను! ... సరే, విసరుమంటావా? కానీ... ఉమ్! గద విసరుతున్నాడు.) అయ్యో, తిమింగిలము చిరుచేపను మ్రింగివేసినట్లు మ్రింగివేసినదే! నావర్ణునున్న ఆయుధములన్ని అయినవి, ఇక నేమిచేయగలను? ... ఓహో! ఇది యేమి, ఈ క్రొత్త విచిత్రము! ఎంతమందో, ఆకాశముమీద! ఎందరు విష్ణుమూర్తులూ! ఎంత భయంకరంగా ఉన్నారు! ... ఇది ఘోరమైన పరీక్ష. కానీ, ఈ విష్ణుమాయను అశ్వత్థామ లోబడుతాడా? అది ఎన్నటికిన్ని కురురను. విష్ణువు పాండవపక్షపాతి. నాయిష్టదైవము ముందర ఈతడేపాటి? హర, హర, మహాదేవ, శంభో! క్రికంరా, ఉగ్రా, రుద్రా, కూలధరా! ఇదిగో నీభక్తుడు పిలుస్తున్నాడు. నీసంహారరూపముతో సాక్షాత్కరించు. ఏదీ, నీప్రళయ తాండవము? జగమంతా నీసృత్యమునకు సృశాన వాటికగా చేసేస్తాను. రా, నృత్యముచెయ్యి. నేను పాటలు పాడుతాను. విష్ణువు వేణుగానముచేస్తాడు. ప్రమథగణాలు అనందముతో నీతోపాడా నాట్యము చేస్తారు. ఏమి, రావా, నాకు సాక్షాత్కారమివ్వవా?

అయితే, ఇదిగో, నన్నే తీసుకో నిలానికి (కూర్పొని ధ్యానము చేస్తున్నాడు.)

(కృప, కృతవర్మలు ప్రవేశిస్తున్నారు.)

కృత: అశ్వత్థామ లోనికికి ప్రవేశించి ఉంటాడా?

కృప: ప్రవేశించిఉంటాడు. మనకు పని కలుగకుండా తానే కడలేర్చి ఉంటాడు ... లేను, ఇదిగో, ఇక్కడనే ఉన్నాడు. ఏదో ధ్యానములో ఉన్నాడు.

కృత: ఏదో, ఘోరమైన ఉద్యోగమే.

అశ్వ: ఏమి? అగ్ని ప్రజ్వరిల్లదేమి? ఉష్ట! బలగు! (తెరలో మంట) భేష, వెలిగినది! భవా. అభవా, భగ్నా, భక్త ప్రియా! తీసుకో, ఇదిగో, ఆత్మోపహరము.

(నిష్క్రమిస్తున్నాడు)

కృత: అదేమిటదీ? ఓహో! వే-కమీద, భగభగ మండిపోతూ ఉన్న అగ్ని జ్వాలలమధ్య నవ్వుతూ నిలబడిఉన్నాడు! ఆచార్య, నాకు భయమువేస్తున్నది. నన్ను పట్టుకో. తల గిట్టిన తిరిగిపోతున్నది.

కృత: నాకు తల, భూమి, కూడా తిరిగిపోతున్నవి. కన్నులు చీకట్లు కర్మిమృపోతున్నవి. కాళ్ళు గడగడ వడకిపో-

తున్నవి ఏదీ, ఎక్కడ ఉన్నావు, కృతవర్మా? రా, ఒకరినొకరిము పట్టుకొందాము.

కృత: చూడు, చూడు, అశ్వశామ మారిపోతున్నాడు. ఏమి ఆలేజిస్తు! రుద్రతేజస్సువలె ఉన్నదే. కళ్ళు మిరుమిట్లు పోతుఉన్నవి...అదిగో వస్తున్నాడు. ప్రక్కకు తప్పు కొందామురా. ఆ అవేశములో అతనికి మనమే ప్రధమ కబళమవుతామేమో!

(అశ్వశామ ఒకఖిడ్గముతో ప్రవేశిస్తున్నాడు.)

అశ్వ: ఆయినది! ఆయినది! సరి! సరి! ...మామా! మామా! ...కృతవర్మా! కృతవర్మా! ...ఆ! ఇక్కడలేరు, మరచినాను, అక్కడ కాపుంచినాను. పోయి జాగ్రత్త చెప్పివస్తాను. (ముందుకు పోతున్నాడు)

కృప: (బెనుకనుండి మెల్లగా) చిరంజీవీ, అశ్వశామ!

అశ్వ: (బెనుకకు తిరిగి) ఎవరది? నన్ను పిలిచినది?

కృప: నేను, ఏమామను.

అశ్వ: మామా, కృతవర్మా! ఇక్కడనే ఉన్నాడా? ఏమి చేస్తున్నా రిక్కడ? మిమ్మలి నెక్కడ ఉండమన్నాను? మీ రెక్కడనున్నారు?

కృప: ఏవు చాలాసేపటివరకు రాకపోలే, మాకు పనిలేకుండా
ఏవే కడలేర్చేవనుకొని, వచ్చేశాము.

అశ్వ: లేదు, మామా, ఇంకా అరంభము కాలేదు. ఇదిగో
అవుతుంది.

కృప: నాయనా, అఖిలమెక్కడిదోయ్? అంత ధయఁకరముగా
ఉంది?

అశ్వ: ఇది కాలఖిలము! రుద్రఖిలము! శత్రుసంహరఖిలము.
నేను సంపాదించుకొన్నాను; ధనాపియ్యదు నాకు
స్వయముగా తనచేతితో ఇచ్చినాడు. చూచినారా?
దీనికి తిరుగులేదు. (పర్శు బిగిస్తూ) కరా! కరా! ఒక్కని
కూడా మిగలనివ్వను. మీరు పోండి నేను చెప్పిన
దగ్గర నిలుచోండి. ఎవరు వచ్చినాసరే, విన్నారా?
ఎంత ఎరికిమాలినవాడయినా సరే—తెలిసిందా? ఎంత
కాళ్ళమీదపడినా సరే, వదలకూడదు. దయ, దాక్షి
ణ్యము లేకుండా, పరా! పరా! నరకి పారజేయవలసి
నదే. ఇది శివాజ్ఞ; తప్పినాలో, మీప్రాణాలు మీవి
కోవు. పొండి, పొండి. నేనిదిగో పువ్వేశిస్తున్నాను.
జయ! జయ! మర, మర, శంకర, మహాదేవ!

(పోతున్నారు, తెర.)

రంగము గి.

[అశ్వత్థామ రక్తముతోతడిసిన అంగీనో ఘృత్యముచేస్తూ ప్రవేశిస్తున్నాడు. చేతిలో ఖడ్గము. కృప, కృతవర్మలు ప్రక్కను నిలుచున్నారు. కృష్ణుడు ముందుకు నిలిచి వేణు వ్రాచుతున్నాడు]

అశ్వత్థామ.

ఈశ గిరీశ నరేశ పరేశ మ
హేశ బిలేశయభూషణ భో!
సాంబ సదాశివ శంభో శంకర
శరణం మే తవ చరణ యుగమ్.

జయ కైలాసనివాస త్రయధగ-
ణాధీశ భూసురార్చిత భో!
సాంబ సదాశివ శంభో శంకర
శరణం మే తవ చరణయుగమ్,

ఝణుతక ఝంటిణి ఝణుత క్క్లిటతక
శబై ర్మటసి మహానట భో!
సాంబ సదాశివ శంభో శంకర
శరణం మే తవ చరణయుగమ్!

(నాట్యముచేస్తూ నిష్క్రమిస్తాడు.)

కృత: అయిపోతున్నది, ఆచార్య, అయిపోతున్నది.

కృప: ఆ! చాలామట్టు కయి ఉంటుంది.

కృత: చూచినావా, ఆరూపము! అతి ఘోరముగా ఉన్నది.
చూడ శక్యము కాకున్నది.

(అశ్వత్థామ నాట్యముచేస్తూ ప్రవేశము.)

అశ్వత్థామ.

హరం త్రిపురభంజన మనంతకృతకంకణ-

మఖండదయ మంతరహితమ్

విరించి సురసంహతి పురందర విచింతిత-

పదం తరుణచంద్ర మకుటమ్

పరం పదవిఖండితయమం భసితమండిత-

తనుం మదనవంచన పరమ్

చిరంతన మిమం ప్రణతసంచితనిధిం పరచి-

దంబరనటం హృది భజే.

అనంగపరిపంథిన మజం క్షీతిధురంధరమ-

లం కరుణాయంత మఖిలమ్

జ్వలంత మనలం దధత మంతకరిపుం సతత-

మింద్ర సురవందితపదమ్

ఉదంచ దరవిందకులబంధు శతబింబ రుచి-

సంహతి సుగంధి వపుషమ్

పతంజలినుతం ప్రణవపంజరశుకం పరచి-

దంబరనటం హృదిభజే. (నిష్క్రమిస్తాడు.)

కృత: ఓహో! ఏమి, ఈ కాలరూపము!

కృప: కృతవర్మా, యుద్ధం వానిలో అవేశించి ఉన్నాడు. వాని నడ్డుకొనడానికి బ్రహ్మచులకుకూడా సాధ్యముకాదు.

కృత: అదిగో, ధృష్టమ్యముని శిబిరములోనికి చుమకినాడు.

కృప: అయినది, వానిపని. అదిగో, తలలువీడి పారిపోతున్నాడు. వీరిని మనము వదలకూడదు. వదలుతే, మనలకుకూడా కడలేర్పివేస్తాడు. అవేశమువూడ ఒడ్డుపై తేలియును. జాగ్రత్తగా కామకో.

(అశ్వత్థామ ధృష్టమ్యముని శివము నిడ్చుకొని ప్రవేశిస్తున్నాడు.)

అశ్వ: హిహిహిహి! ఏమిరా, ధృష్టమ్యమ్మా! అయినదా, నిపాగరు? అర్హులైనానముచేసిన నాతండ్రితల కోస్తావో! పశువా, (కాలిలో తంతున్నాడు.) అట్లా చేయకూడదని నితో చేప్పేవారే లేకపోయినాకో, అక్కడ? పశువులు. వాళ్ళేరీ? ఇప్పుడెక్కడ దాగున్నారరా, అపాండవులు. పద, నిన్ను చూపెట్టి, వాళ్ళనుకూడా సంహారము చేసేస్తాను! పద. (పాడుతూ నాట్యంచేస్తూ)

అతిభీషణ కటుభాషణ యనుకింకర పటలీ
కృతతాడన పరిపీడన మరణాగమ సమయే
ఉమయా సహ మమచేరిసి యమకాసన నివసన్
శివ శంకర శివ శంకర హర మే హర దురితమ్.

త్రిపురాంతక త్రిదశేశ్వర గణనాయక శివ తే
శరణం భవ కృతసాగర ఫణికంకణ చరణమ్
వృషవాహన విషదూషణ పతితోద్ధర శరణమ్
శివ శంకర శివ శంకర హర మే హర దురితమ్.

(పోతున్నాడు.)

కృత: ఈ ఆవేశములో పాండవు లెదురుపడితే అయిందన్న
మాటే వారిపని.

కృప: పాండవు లిక్కడెక్కడా లేరులే.

కృత: బ్రతికిపోయినారు. ఎక్కడనుపోయినారు !

కృప: కృష్ణుడు వారి నెక్కడకో దూరముగా తీసుకొనిపోయి-
నాడు. శరణాగతవత్సలుడు. అతడు తన ధర్మ
కపాయము రానివ్వడు.

కృత: కొరవులందరున్ను కడలేరినారు. పోనీ, వారయినా
బ్రతుకనీ...అదిగో, వస్తున్నాడు. చేతిలో ఒక తల
పట్టుకొని ఉన్నాడు. ఏమీ, అచార్య, అది భీముని తల
వలె ఉన్నది !

కృప: అది భీముని తలకాదు. ఊరుకో, అతి ఉగ్రమూర్తిగా ఉన్నాడు.

(అశ్వత్థామ ఒకతల పట్టుకొని నాట్యముచేస్తున్నాడు.)

అశ్వత్థామ.

అఖ్య గర్వ దుర్విజృంభ కుంభి దంభదానవం

జితేన త్వ న త్రినాకచారిణే విహారిణే

సుదృ క్షుదృ క్షుహృ చ్చయాపహారిణే విదారిణే

నమ శ్శివాయ సాంబశంకరాయ చంద్రమాళయే.

శవాయ దివ్యచైభవాయ నాయనాగ్ని హృష్టహృ

ద్భవాయ భూమధృద్ధనుర్ధ రాయ విశ్వవర్ధినే

సమృద్ధి బుద్ధిమద్ధను ప్రమృద్ధ వందితాయతే

నమ శ్శివాయ సాంబ శంకరాయ చంద్రమాళయే.

అఖండితాండ చాహుదండ దండితోగ్ర దింధిమి

ప్రదింధిమి ద్ధిమి ధ్వని ప్రమోదితోగ్ర తాండవమ్

విధాయినే ధనాధినాథ సాధుసఖ్యదాయినే

నమ శ్శివాయ సాంబ శంకరాయ చంద్రమాళయే.

జయ. హర, హర. మహాదేవ, శంభో, శంకర!...అయినది! అయినది!

లయము! ప్రలయము! లయములోనే ఉంది సృష్టి; సృష్టి-

లోనే ఇమిడిఉంది లయము! ఈమధ్య నున్నదంతా భగవంతుల!

అ లయరీలలో నే నొక సాధనము; ఈశ్వరప్రీతి సంపాదించు

కొన్న సాధనము నేను. ఇది అన్నదమ్మల పోరాటము! సర్వ నాశనము! ఈధిరతఖండ మొక రుద్రభూమి అయింది! భారత సంగ్రామము ముగిసింది! బ్రహ్మకు తిరిగి పనికిలిగింది. సృష్టిచు కోవ, క్రొత్త సృష్టి! ఈ సంగ్రామాన్ని శేషముతో నూతన జ్యోతిని వెలిగించు! ఈలోగా ఈ సృశానవాటికలో అడుకోండి! భూత, ప్రేత. శిశువులారా, రండి! శాకిన, ధాకిన, గణములారా! తొక్కిండి, చించులు తొక్కిండి! ధృంగిటి, మద్దెల వాయిందు. తుంబురునారసులారా! వీణ శ్రుతి సుకొని పాడండి! ఇదిగో శివతాండవము!!

ధిం ధిం తక తక — ధిం ధిం తక తక — ధిం.

ధిం తకతక — ధిం తకతక — ధిం తకతక — ధిం.

ధింకిటతకధిం — ధింకిటతకధిం — ధింకిటతక ధిం — ధిం.

ఝణుతక ఝంటిణి ఝణుత క్కి-టతక ధింధింతకతక — ధిం.

(నృశ్యము చేసుకొంటూ నిష్క్రమిస్తాడు.)

కృప: కృతవర్మా, ఇప్పు డశ్వశ్థామను మాట్లాడించి లాభము లేదు. కొంతసేపటికి స్థిమితపడుతాడు. అప్పటివరకు అతనికి చేరువగా పోకూడదు. దూరమునుంచే అనుసరిం-
తాము, పద.

(పోతారు. తెర.)

రంగము ౬.

[యుద్ధభూమి. సుయోధనుడు పడిఉన్నాడు. కృప, కృతవర్మ, అశ్వత్థామలు ప్రవేశిస్తారు. అశ్వత్థామ ఎడమచేతిలో ఒక తల, కుడిచేతిలో కత్తి.]

అశ్వ: అనుగో, అరుణోదయ మవుతున్నది, మామా! నడు, వేగమునడు! (సుయోధనుని సమీపిస్తాడు. అతనిమీద చంగి) శుహారాజా! ఇదిగో! నేను. అశ్వత్థామను. చూడు! నిబుణము తీర్చుకొన్నాను గుమా.

సుయో: (లోతుక్తుతో), ఆ! తమ్ముడూ!...వచ్చినావా?... ఏ...దీ...భీ...ము...ని తల?

అశ్వ: ఇదిగో చూడు. (తలను చూపిస్తున్నాడు.)

సుయో: ఆ!...బా...గుం...ది!...(చిరునవ్వుతో) న...వ్వడేం?...ఎ...వ....రు....రా. కాశ్యతము? భీ...మా?

అశ్వ: అన్నా! సంతోషమయిందా?

సుయో: ఆ! ఇ...గో, అం...తా...

అశ్వ: ఆ! అయింది. ఒక్క పురుగునుకూడా మిగుల్చలేదు.

కృప: (సుయోధనుని నాడి పట్టిచూచి) అశ్వత్థామా. ఈతని పని కూడా అయింది. చూచినావా, నిలువుగుడ్డు పడినవి.

సుయో: త...మ్ము...డో! (కాగిలించుకొనిమ్మని చేతులెత్తబోతున్నాడు. అశ్వత్థామకూడా కాగిలించు కొనడానికి దగ్గరగా చేరుతున్నాడు. కృపు డశ్వత్థామను ఎడముగా లాగేస్తున్నాడు.)

కృప: వద్దు, చిరంజీవీ! తుదిపట్టు, అది. తరునాత విడిపించు కొనడము కష్టము. బ్రతికి ఉండి, నిన్ను పట్టి పంతుము సాధించుకొన్నాడు. కన్నులు మూస్తూకూడా నిన్ను తన పట్టులో ఇరికించుకొంటాడు.

అశ్వ: (మొగముమీద మొగముంచి) సరా!...అన్నా! ఈతలను కసితిరా ఒకసారి తన్నుకొవూ?

కృప: రావోయ్, పిచ్చివాడా! తంతాడో, తన్నుకొంటాడో! ఏకు నిజముగా మతిపోయినది. (నవ్వుతూ) ఈ తల భీముని దనుకొన్నావేమో. అది మాయతల, మట్టితల, పాండవులను చంపినాననే అనుకొంటున్నావు కాబోలు. వార్లు ఏకు చిక్కేనాళ్ళే? కృష్ణుని పొప్పులో సురక్షితముగా ఉన్నారు.

అశ్వ: అ! హ! నిజమే?...నిజమే? ఇది భీముని

తలకామా? (చూస్తున్నాడు) ఛీ, కాదు. (పారవేస్తున్నాడు) అప్పుడెందుకు చెప్పినావుకావు?...ద్రోహము! ద్రోహము!...పాండవులను నేనయి బ్రతకే ఉండనిచ్చను. ఇదిగో జగద్భవంసకాస్త్రము. బ్రహ్మశిరము, వదిలేస్తున్నాను.

కృప: ఆఁ! ఆఁ! వద్దు, నాయనా, వద్దు! ఎదల వద్దు!

అశ్వ: నీవు నాకడ్డురావు, మామా, అడ్డురావు. ఇదిగో వదిలేశాను.

అపాండవము ; మామా, అపాండవము.

(తెర.)

అచ్చ

లేక

కాపువలపు

[క్రిత్యం కాపుకట్ట. తోటలో కూర్చున్నాడు.
అచ్చి కాపుపడచు దగ్గర పాలములో కలుపుతీస్తున్నది.]

అచ్చి: (పాడుతున్నది.)—

చందమామ — నీ

అందమైన — మోమేది — చందమామ — యీ

కందేల — వచ్చేనోయి — చందమామ — ఆ

కుందేటి — దాళేల — చందమామ — నీ

శంకుకిట్లా — తిరుగుతావు — చందమామ — యీ

కుందేల — నోయినికు — చందమామ — నువ్వు

కుందడేల — పడతావు — చందమామ — ఆ

శంకయేళ — వొస్తావ — చందమామ — నా

మందట నిల — బడతావ — చందమామ — మన

మందరము — బువ్వతీందాం — చందమామ — నువ్వు

తొందర పడ - తావేమి - చందమామ - ముట్టి
 కింద నాడు - కొందామ - చందమామ - మసం
 చింకులు - తొక్కుదామ - చందమామ - జింకి -
 కంఠ పెంచు - కొందామ - చందమామ - దాని
 కొందాలు - మాదామ - చందమామ - నీ
 చందాలు - మార్చవోయి - చందమామ - నా
 డెందము - కుంచునోయి - చందమామ - ను-
 వ్వందే నిల - బడవోయి - చందమామ - ఇల్లా
 సందే సీ - స్తావేమి - చందమామ - నే
 సందగి వై - గానటరా - చందమామ - నా
 కొందాని - కేమాయె - చందమామ - నే
 సక్కిని - సుక్కునుర - చందమామ - మన
 మొక్కసోట - నుందాము - చందమామ - నా
 వన్నెల నా - యవ్వై వై - చందమామ - నే
 వన్నెల - నాయురాల - చందమామ.

క్రియ్య (ఏ దురున్నాడు)

పచ్చి చూ - పిరాదె - తుమ్మెద - నీ
 యెచ్చేమి - టంటాను - తుమ్మెద.
 పచ్చిక - బయలున - తుమ్మెద - నీ
 వొచ్చి యిట - వాలవే - తుమ్మెద.

మచ్చుకొ - క్కపాట - తుమ్మెద - నే
మెచ్చు కొం - టాగదే - తుమ్మెద.

అచ్చంగ - నామీద - తుమ్మెద - మన
సొచ్చి వు - న్నాదలే - తుమ్మెద.

అచ్చమై - నలేనె - తుమ్మెద - నే
నిచ్చు కొం - టాసులే - తుమ్మెద.

పచ్చని - చీరలే - తుమ్మెద - నే
తెచ్చియి - స్తాసులే - తుమ్మెద.

విచ్చి వు - న్నుతూలు - తుమ్మెద - ని
కిచ్చు కొం - టాసులే - తుమ్మెద.

వచ్చి చూ - డకపోతె - తుమ్మెద - మనసు
చిచ్చున - పెడతావు - తుమ్మెద.

ఎచ్చట - వున్నావె - తుమ్మెద - నాప
పిచ్చిపడు - తున్నాది - తుమ్మెద.

పెచ్చుపెరి - గిపోతె - తుమ్మెద - కలవు
అచ్చి వొ - స్తుందిసుమి - తుమ్మెద.

అచ్చి: ఏంటి, పిల్లాడా, నివాడ పాడుతున్నదీ ?

కిత్త: నువ్వు పాడుతున్నదేంటి, పిల్లా ?

అచ్చి: నాను సందమామపాట పాడుకొంటున్నా .

కిత్త: నాను తుమ్మెదపాట పాడుకొంటున్నా.

అచ్చి: నీ కుండబట్ట దేంటి ? నా నేరెందు కత్తుతావు ?

కిత్త: నీ కుండబట్ట దేంటి ? నన్నెందుకు పిలుస్తావు ?

అచ్చి: ని న్నోరు పిలిసినారరా, నాను పాడుకొంటా వుంటే ?

కిత్త: ని న్నోరు పిలిసినారే, నా తుమ్మెదని పిలుసుకొంటా వుంటే ?

అచ్చి: మా వోళ్లతో సెప్తా నూడు.

కిత్త: సెప్పకో ! అ క్లెమినేష్టారులే.

అచ్చి: నీ తో లాలిసేస్తారు.

కిత్త: వొలుసుకోనిలే. వొలుస్తే అళ్లకే మచ్చొస్తదా ?

అచ్చి: అచ్చేడకు పోతాది ? యాడనే వుంటాది. తిత్తులుస్తే కిత్తయ్యేడకు పోతాడో !

కిత్త: యాడకుపోతాడు ? అచ్చికాడనే సచ్చిపోతాడు.

అచ్చి: స్లానే నీ యానికాలు, యెప్పమా అలాంటి మాట లాడబోక. అలాంటి పాటలు పాడబోక. నీకు నాకు మాటొస్తాది. యిద్దరికి కులం తప్పేస్తారు.

కిత్త: కులానికి మనం తప్పెయ్యలేమా ?

అచ్చి: తప్పేసి మనమేమకు పోవాలి ?

కిత్త: వో! రంగం నెగిసిపోదామలే.

అచ్చి: సాలు సాలు, వోరయినా యినిపోతారు.

కిత్త: అచ్చీ! అచ్చీ! యంతపెద్దనక్కో! వొరడునక్క!!

అచ్చి: వోలమ్మో!! (కిత్తయ్యను కాగిలించుకొంటున్నది.)

కిత్త: బయం నేనులే, బయం నేను. కిత్తయ్యంటే ఏకేం బయం?

అచ్చి: (వదల్చుకొని) యాదీ, నక్కన్నావు? యాడా నేదే!

కిత్త: ఏ తాత నేమా, వొరడునక్క? అడుగడుగో వొ-
త్తున్నాడు!

అచ్చి: ఓయబ్బో! యేం దాది?

కిత్త: మనల్ని చూసినాడో యాంటో?

అచ్చి: (చూచి) నూడనేమలే. గుడ్డోడు. యాడకో పోతు-
న్నాడు.

కిత్త: అచ్చీ, ఏకన్ని పాటలూస్తాయో! నాకోటి పెప్పూ!

అచ్చి: పెప్తానుగాని, ఏకొచ్చినపాట నాకు పెప్తావా?

కీర్త: సిప్తానులే, నువ్వు ముందర సెప్ప.

అచ్చి: యి నయితే— (పాడుతున్నది.)

సిరిసిరి మువ్వా - సిరి

గంటలతో మోగేటి - సిరిసిరిమువ్వు - యీ

అనంతపురంలాను ,, - కానా

అల్లర పెట్టినావె ,, - ఆ

పెనుగొండ సీమలాను ,, - యంతో

పెంకతనం నేసినావె ,, - ఆ

యిందూపురములాన ,, - యెన్నో

యింతలు నేసినావె ,, - అల్ల

పెన్నోబలములాన ,, - ఏ

పెగ్గంత నూపినావె ,, - ఆ

కదిరి పరుసలాన ,, - నువ్వు

జెనురులేక వొడిరినావె ,, - అయ్యో

కల్యాణగుర్రాన ,, - నా

కొలుబాది పోనావె ,,

కీర్త: యీ పాట బాగు నేను. ఒక్క-సోట నిలబడ నేదో, ఏ సిరిసిరిమువ్వు.

అచ్చి: అది నా సిరిసిరిమువ్వుకాదు, ఏది. పోలే, మరొక్క-- పాట సెప్పులా నిను.

కిత్త: సెప్పు.

అచ్చి: కిచకిచ మంటూ - కిలకిల మంటూ
 కేగుతు తుళ్ళుతు - కిందికి మీదికి
 గిరిగిరి కిరుగుతు - గెంతులువేస్తూ
 పిచికా పిచిక్ - ఉండేవి.

కిత్త: బలే, బలే, అచ్చంగా అచ్చి, కిత్తయ్యా! కానీ, కానీ!

అచ్చి: పిచిక మ్మెక్కడ - కిచకిచమంటే
 పిచికయ్యక్కడ - కిచకిచమంటూ
 యింత యింతగా - యెంతబడించుతూ
 యిచ్చలయిడిగా - తిరిగేవి.

కిత్త: వవ్వా! వవ్వా! యాడ నేర్చినావోగాని యినసక్క-
 గుంది. సెవుల తుప్పొడిలిపోయింది.

అచ్చి: సాటనే, యాదీ నీపాట?

కిత్త: నా కొక్కటి రాదే!

అచ్చి: దొంగమాటలు. కిత్తయ్యకి పాటలు రాకపోడ
 మేంటి? నాసేత పాడించుకోని, నవ్వు పాడనంటావా?
 నాకు కోపమొస్తాది శూడు.

కిత్త: ఒయ్యబ్బా, నీకోపం! కోప్పడిలే నీకిత్తయ్యండగలడా?
 నేర్చుకో, సెప్పాను. (పాడుతున్నాడు)
 'పాటలూ కిత్తయ్య'

అచ్చి: కిత్తయ్యేటి? తూత్, యీపాట నాకొస్తు.

కిత్త: యిను, యెంత మంచిపాటనుకోన్నావో!

"తోటలో కిత్తయ్య - మోటతోలుతుంటే" —

అచ్చి: మోట తోలుతే?

కిత్త: నువ్వు నేర్చుకుంటానన్నావే? మరి నాయెనక పాడవా?

అచ్చి: అంతా పాడు. బాగుంటే నేర్చుకొంటాను.

కిత్త: అయితే యిను.—

"తోటలో కిత్తయ్య - మోట తోలుతుంటే—

అచ్చి యెనకనుంచి - వొస్తాది,

చచ్చి తెస్తాది - తిని - పిస్తాది."

అచ్చి: వో, సాలులే. నీ మొవానికి తినిపించాలకూడాను.

కిత్త: (సాదుతున్నాడు)

"నాను పాడంగానె - తాను పాడకుంటే

కిత్తయ్యకి కోప - మొస్తాది

అచ్చి వొస్తాది - కొట్ట - వస్తాది."

అచ్చి: (కొట్టవస్తూ) కొడతానా, కొట్టినూస్తానా? సా లింకి
పాట, పాడినానంటే నూ డేమిసేస్తానో!

కిత్త: (ఎడముగాపోతూ)

“కొట్టవోచ్చేయేళ - కూడదీసుకొంటే

అచ్చి నన్ను సూచి - మెస్తాది

దయ-వొస్తాది - ము - దిస్తాది.”

(ముద్దు పెట్టుకొంటున్నాడు)

అచ్చి: (గులుకుతూ) కిత్తయ్యకి పదం కట్టడంకూడా వొస్తాడే!
యాడ నేర్చినావు, మామా, పదం కట్టడం?

కిత్త: అప్పయ్యకా తరం సదివినాను, అప్పయ్యకా తరం. నా
నెంత సదువుకొన్నోడి ననుకొన్నావో!

అచ్చి: ఆకా తరం నీకోరు పెప్పినాకో?

కిత్త: కాత్తురయ్యోరు నేడూ, పంచాంగమయ్యోరు? ఆయన
నీసువుణ్ణి, నాను.

అచ్చి: నీకు పంచాంగం పెప్పడంకూడా వొచ్చాదా, మామా?

కిత్త: వో! నీ పంచాంగం యినిపించనా?

అచ్చి: నా పంచాంగం మాటకేం? నీ పంచాంగం పెప్పకో,
నూదాము!

కిత్త: పెప్పనా? యింటావో, యినవో?

అచ్చి: యింటానురే, పెప్పు.

కీర్తి: పాటలో సెప్పనా? మాటలో సెప్పనా?

అచ్చి: పాటాల్దులే. మాటలోనే సెప్ప.

కీర్తి: ఆ చెప్పమరుగా వుంటే మాటలో సెప్పడమే? అచ్చిని
నూస్తే సచ్చికోడిక్కుడా కయిత్రం వుడతాది.

"అచ్చి నాలో కూడ - వొస్తాది - వొచ్చి
అచ్చిక్క - బుచ్చిక్క - నేస్తాది."

అచ్చి: శా! యిదా, పంచాంగమంటే?

కీర్తి: మరేటనుకొన్నావు? ఇదే శాస్త్రుర్నయ్యారు నాకు
సెప్పింది.

అచ్చి: యీపంచాంగం నాకొద్దు.

కీర్తి: "కల్లయిప్పి నన్ను - నూస్తాది - నా
వొట్ల యులమని - పిస్తాది."

అచ్చి: సాటు మామో, పంచాంగం. యింకూరుకో. ఏమ
లేక్కె - తిపోతాఉంది.

కీర్తి: "కులికిపోతూ సేర - వొస్తాది - నా
తలలోకి తిక్కయి - న్నూస్తాది."

అచ్చి: అనుగో, మా తాత యీదారినే వొస్తున్నాడు. మనల్ని
నూస్తే కట్టెతిరిగేస్తాడు. పారిపో, పారిపో.

కిత్త: నూసినానులే. ఇదిగో అచ్చి, ఒక్క మాట.

అచ్చి: యేంటది?

కిత్త: మనం మళ్ళీ యెప్పుడు కలుసుకోడం?

అచ్చి: (సిగ్గుతో) మన పెళ్లప్పుడే. మావోళ్ల నొప్పించుకో.

కిత్త: మరి మీవోళ్లొప్పుకొంటారా?

అచ్చి: పంచాంగం పదివిసోడివి నీకు తెలుసుందా వుంటాదా?

కిత్త: నా పంచాంగం, నీ పంచాంగం తెలుస్తాడిగాని, మీ వోళ్ల పంచాంగం నా కలా తెలుస్తాది?

అచ్చి: అయ్యోరికి దచ్చినిస్తే మనక్కావాలనిన పంచాంగం సెప్పదూ? మావోళ్ళక్కూడా యిచ్చుకొంటే, అశ్వే సెప్పారు.

కిత్త: మరి నీపంచాంగం సెప్పడానికి నాకు దచ్చివొస్తాదా, రాదా? ఆ దాల్చి కిచ్చేసి, నువ్వే వొప్పించు.

అచ్చి: నూసుకొందామునే. పొద్దోయింది. నాను పోతాను. మావోళ్ళు మంచోళ్ళు కారు. మన గంగతి తెలుస్తే యెముక లిరగ్గడతారు.

కిత్త: మరి నీమనసేటో సెప్పినావుకావు.

అచ్చి: నీ మనునే నా మనును.

కీర్త: అయితే నగు. తూర్పు తెల్లారేసరికి తుంగబద్ర
సేరుకొందాం.

అచ్చి: పద. నీ యిట్టమేకానీ. (పాడుకొంటూపోతారు.)

అదిరా - నా - గుండె - బెదర - మధుర - వె - న్నెలలోన
నిగురకు - దూరమైతిని - గదర - చెల్ - మోహనరంగ - నిగురకు -
కనుల - కా - టుక బెట్టి - కడవ - చం - కను బెట్టి
కన్నులే - కడవ నింజెను - గదర - చెల్ - మోహనరంగ - కన్నులే
మంచిని - బావికాడ - మల్లెపూ - ల - తెప్పకట్టి
తెప్పమీ - ద - తేలిపోదాం - పదరా - చెల్ - మోహనరంగ -
తెప్పమీద.

(పోతారు)

తెర.

రంగము ౨.

(తుంగభద్రాతీరము. గుడిసెమందు చెట్టుక్రింద. అచ్చి, కిత్తయ్య.)

కిత్త: అచ్చీ, అవుల్ని దూడల్ని వొదిలినావా, మేతకి?

అచ్చి: వొదిల్చా ; రా, కూళో కూడు తిందాం.

(కంచం పెట్టుకొని యిద్దరున్ను కూర్చుంటున్నారు.)

కిత్త: ఏమచ్చీ, నంచుళోదాని కేమీ సెయ్యనేడే!

అచ్చి: యిదిగో, యీ మిగడ నంచుళో.

కిత్త: నాలిక సురుమన్న టేమీ లేకపోలే యెలా?

అచ్చి: చెంప సురుమనాల. మిగడ తినమంటే యేం తీపి దిగేసింది.

కిత్త: యెప్పుడూ మిగడే! యెప్పుడూ పాలే! యెప్పుడూ జున్నే! యిసుగెత్తి పోతున్నాది.

అచ్చి: నీ యచ్చికూడా యిసుగెత్తి పోతున్నాడేమో!

కిత్త: అచ్చేల యిసుగెత్తురాది! అయిటయిటికీ రుచి మారపో-
రావుంటాది నాయచ్చి. సేరదీసిందంటే తీపి ; కసిం
దంటే కారం; వూరుమంటే వుప్పు; దూరం పోయిందంటే

పుల్ల; సికాకుపడితే నేడు;—అన్న కలుస్తేనే అచ్చి.
నేకపోతే మొగం మొత్తిపోమా?

అచ్చి: అయితే. నీవు తీసి యిసుగై త్తిందన్నమాట. కారమే
కావాలగదా?

కిత్త: తీసి తరవాత కారం; కారం తరవాత తీసి. యెలుతురు
పోతే నీకటి; నీకటిపోతే యెలుతురు వొస్తుండవూ?

అచ్చి: నాకప్పుడూ తీపే కావాల. యెప్పుడూ యెలుతురే
కావాల. నీకటొస్తే దిగులేస్తాది.

కిత్త: నా నుండగా ఏకేటి దిగులు?

అచ్చి: దిగులేవబ్బా! నీమాట లింటావుంటే, అడేటో అర్థాలు
తెగులుతా వుంటాయి, నా మనుసుకి. నాకు దినాము
కలలే. తేలిరి నిద్రొట్టడం లేదు.

కిత్త: యేం కల లొచ్చినాయి?

అచ్చి: అదోడో నల్లగున్నాడు. మనగుడిసెలో దూరినాడు.
మంచం కింద పొంచున్నాడంట. మనమాటలన్నీ యి-
న్నాడంట. అబ్బా! అది తల్సుకొంటే వొళ్లు జల్లు
మంటున్నాది.

కిత్త: అదేమి సేసినాడేటి?

అచ్చి: మంచం కిందినుంచి మెల్లిగా వస్తావుంటే, తుళ్ళిపడి
 ఏగొంతుక గట్టిగా పట్టుకొన్నాను. (మెడ కాగిలిచు-
 కొంటున్నది) ను వ్యక్తిరీతికి రయినావు. 'వొచులు,
 వొచులు' అని నన్నిడిపించుకొని దూరంగా పోనావు.
 తరవాత నాకు నువ్వు కనబడమే నేను అడు నన్ను
 "నదు, నదు" అని గొంటుక పోయినాడు. అబ్బా
 మామా, నాకు బయమేస్తున్నాది.

కిత్త: ఓన్ యెరిదానా, నానుండగా ఏకేం బయం? రా,
 బువ్వతిను. యేటిగట్టుకు పోయి అవుల్నితోలకొత్తాము.
 నూడు, మసలక్కొవు నేడో, రేపో యీనతాది సుమా.
 నాను సెప్పినాను నూడు, అది కోడెమాడ నేస్తాది.

అచ్చి: నేను, నేను, అవుమాడనే యేస్తాది. ఏకేటి తెలుస్తాది,
 యీనడం సంగతి? మొగోడివిగనక మొగదూడంటావు.

కిత్త: పంచెమా, మరి?

అచ్చి: ఆ, పంచెమే.

కిత్త: యేం పంచెం, సెప్ప.

అచ్చి: కోడె దూడనేస్తే ఏది; పెయ్యదూడనేస్తే మనది.

కిత్త: యెంతగడుసుది! నా నొప్పకొను. మరొక్కపంచెం
 సెప్ప.

అచ్చి: పెయ్యదూడనేస్తే, గుడిసెలో పనంతా ఏది. కో డెమాడ నేస్తే బయటిపనంతా నాది.

కిత్త: అబ్బో, నాయచ్చీ! నన్నాడదాన్ని సేస్తావో? నువ్వు మొగోడివయి పెద్దరికాలు సేస్తావో? కానీరే, వొప్పు-కొన్నా.

అచ్చి: మామా, మామా, అగుగో యేటిమింఛి పడవొస్తున్నాది. యెప్పుడూ యిదిక్కు - పడవరా నేడే! అల్లోల్లో!

కిత్త: ఓల్లో, అల్లదారి నాళ్లుపోతావున్నారు. మనకేల?

అచ్చి: మనకోస మెరయినా రానేరుగదా?

కిత్త: మనకోస మెమొస్తారు? మనమీడనున్నట్టు ఓరికీ తెలరులే.

అచ్చి: అల్లెంతసక్కంగా పాడరున్నారో! మామా. ఏకా-పాటలేమీనా వొత్తాయా?

కిత్త: నాపాటల లచ్చి! యేం, నువ్వాపాటలు నేర్చుకొంటావా?

అచ్చి: యాదీ, వొక్క-పాట నెప్పు, నూదాము?

కిత్త: నేర్చుకో మడి. —

పొంగుతాదీ - జీవం - కుంగుతాదీ,

పొంగు కుంగు - పనియేముంది

పొంగున్నోడికి - తొరయేముంది

కుంగి నోడే - కొస కేలాగో
 వొంగుతాడని - పోలుసుకోండి పొంగు.
 కింది కల్లాళీ - మల్లీ - మీదికల్లాళీ
 కిందూ మీదూ - ఊగులాటన
 అంద మంతా - అణి ఉంది
 కిందని కించ - పడకండి, మరి
 మీదని మిడిసి - పడకండన్నా. పొంగు.

అచ్చి: యెరి యేదాంతం. యాడ నేర్పినావు, మామా,
 యీపాట !

కైత: నిన్నుప్పుడు కిట్టమీద తిరిగినాను. అకిట్టయ్యేమ్మ తల్లి
 పేరే మాయమ్మ నాకట్టింది.

అచ్చి: పాటబాగుంది సుమా. యాదీ మరొక్కటి?

కైత: (పాడుతున్నాడు)

యెత్తర తెరసాప - వోడమీది నిన్నవోడ... యెత్తర

కోల కట్టిపెట్టరయ్య - వోలపాట పాడరయ్య
 యేలరయ్య అలసిపోతా - వింక కూగుచుండుదామ...యెత్తర

రింగిణీలు కట్టరయ్య - రేవుకు మొగ మెట్టరయ్య
 లంగరత్తు కోనివుండి - గంగమ్మకి దణ్ణమెట్టి... యెత్తర

జాయచక్క-గుందిరయ్య - హాయిగ పోతుందిరయ్య
 తోయగ నక్కరలేను - తొందరగా నడుస్తాది... యెత్తర
 ఎవరలేను బెదరలేను - సమసుగానే పోతున్నాది
 అనుసుచూచి కొయ్యనిలిపి - అంజాలు లాగిపట్టి... యెత్తర
 గాలి నిండుకోని వుంది - కదిలిపోతున్నాది నావ
 యేల నూస్తూపూరుకొంటా - వెర్రిమొగ మేసుకోని...యెత్తర
 చూడ సక్కనైననావ - సొంపులు గులికేటినావ
 వోడవర్తకానికి సా - రాజ్యానికేళ్ళేనావ... యెత్తర

అచ్చి: కాబాసు! వోరుకట్టినాలో, యీ పదం? యెంత
 సక్క-గుందో!

కిత్తి: మా పడవమీ దొకయ్యో రుండేవోడులే. కేరు ముసి-
 పోనాను. ఆ! ఆ! నారాణప్పయ్యో రాయనకేను.
 నూడ్డానికేమీ తెలన ట్టుండేవోడుగాని, యాడ కట్టేసే
 వోడో! పదాలంటే పదాలుకావు. ఆ అయ్యోని
 కడుపు నిం...డా పదాలే.

అచ్చి: యాదీ, ఆయ్యోరి పదం, మరొక్కటి?

కిత్తి: రా, పాడుకొంటా పోదాం: నువ్వుపాడు,—

దణ్ణాలే - దణ్ణాలు

మాతుంగ - బద్రిమ్మ - దణ్ణాలు

నిండుదయతోనేలె - దణ్ణాలు

మాతుంగ - బ్రదమ్మ - దణ్ణాలు

పొంగి పొ - రి రాయే - దణ్ణాలు

మనసు - పొంగింపరావమ్మ - దణ్ణాలు

పాయ - పాయలై - రావమ్మ - దణ్ణాలు

పాడి - పంటల నివ్వవే - దణ్ణాలు

నిను నమ్మకొన్నామె - దణ్ణాలు

తల్లి - నీదయ - చూపవే - దణ్ణాలు.

(పోతాను)

తెర.

రంగము 3.

[రంగము 3] ఒడ్డు. కిత్తయ్య గుడిసె, గుడిసెలో అచ్చి. ఇద్దరు పడవవాళ్లు ప్రవేశము.]

ఒకడు: వోరయ్యా, గుడిసెలో?

(అచ్చి తలుపుతీసి ప్రవేశిస్తున్నది.)

అచ్చి: వోరదీ? వోరుమీరు?

రెండో: మేటిలో పడవ మెరకక్కిపోనాది. లోయ్యాలంటే యీబులేకండావుంది. యీడ నేడయినా మొగ్గొట్టున్నారా?

అచ్చి: మాయంటోడు పశువు తంట పోనాడు. మరోరూ నేను.

ఒకడు: యెంతనేపవుతానో, వచ్చేసరికి?

అచ్చి: అలవాద్దేవుతాది. మద్దేన్న మింటికిరాదు. నానే కూడొట్టుకపోతా.

రెండో: అయితే, అయప్పచ్చింనాకా యీడనే వుండాల గావాల.

అచ్చి: అక్కర్లేను, పొండి. అనుగుగుగో అకొండకాడ మర్రిపెట్టు నేమా? అడనుంటాడు. పిలుస్తే వస్తాడు.

ఒకడు: మాము నడవలేము. ఎండబడి పోనాము.-పిల్లా,
దాగానికి రన్నిళ్లు సిక్కుతాయా?

అచ్చి: దానికేం బాగ్గెం? (లోపలికి పోతున్నది.)

రెండో: వారే, యెంతసక్కుగుందిరా, యిది? యీడనేలందో?
సుట్టుపక్క లేడా కొంపే కనబడదే!

ఒకడు: యేమిలో, దీనిమీద కన్నేసినావా, యేటి? ఏక్కా-
వాలా, నెప్పు.

రెండో: మరి సాయం సేస్తావా?

ఒకడు: ఆ చెంత పనిలే.

రెండో: దానిమొగు డెలాంటోడో! ఆడిగ్గానా కనబడి నా-
మంటే, సిక్కులో బడతామే!

ఒకడు: ఆవూసు ఏకేల? వుండు. ఆరుగో వొస్తున్నది.

(అచ్చి ప్రవేశము.)

అచ్చి: యిరుగో, దాగం పుచ్చుకోండి. (ఇస్తున్నది.)

ఒకడు: ఆహాహా. పానాలు లేసాచ్చినాయి. మజ్జగలేట, మా
బాగుంది! తాగురా నువ్వుకూడా.

రెండో: యేదీ? (అచ్చిపోస్తున్నది.)

అచ్చి: యేమన్నా, యింకా పాయ్యనా?

రెండో: మరొద్దు, మరొద్దు. కడుపు నిండిపోనాది.

అచ్చి: యావూరన్నా మీది ?

ఒకడు: మాది కానా కానా దూరం రాజ్యం.

అచ్చి: యెంతదూర ముంటాదో ?

రెండో: ఓయబ్బో! కానా కానా దూరం.

అచ్చి: ఇటేడ పోతున్నారో ?

ఒకడు: కానా కానా దూరం.

అచ్చి: అంటే యావూరో ?

రెండో: బెజవాడావల బందరు పోవాల.

అచ్చి: ఆ బందరీడకు పదిపరువు లుండీనా ?

ఒకడు: (నవ్వుతూ) ఎయ్యిపరువు లుంటాది. ఏకేం నూడాల-
నుందా ?

అచ్చి: నాకేల ? మాయింట్లో దొకనాడు ఆవూరిపేరు సెప్పితే
యాదికొచ్చి అడిగినాను.

రెండో: మాయింట్లోడి కేరటి, పిల్లా ?

అచ్చి: (స్మితముగా) ఊరుకొంటున్నది.)

ఒకడు: అయ్యో, అదేటలా సిగ్గడకాపు ?

అచ్చి: మాము మాయంటోడి పేరు చెప్పము.

రండో: వోరే, మామంచి పిల్లరా; ఆలావుండాల ఆలుమగ-
లంటే. ఆయితే, పిల్లా, యాడనొచ్చి వున్నారేటి?
సుట్టుపక్క లొన్నారానేరే! నికు బయం నేదూ?

అచ్చి: నాకిత్తయ్యంటే నాకేటి బయం?

ఒకడు: ఓహో, ఆదా నియంటోడి పేరు?

అచ్చి: (సిగ్గుతో ఊరుకొంటున్నది.)

ఒకడు: (జ్ఞాపకము వచ్చినట్టు నటిస్తూ) ఏలేటి? కిత్తయ్యా?
అడిపే రదేగదంటా? సెప్పినాడు!

రండో: ఆవును, పాప మీపాటి కేమయంటాడో! బతకొచ్చును,

అచ్చి: (భయముతో) వోరన్నా! యేం అంటున్నావు?

ఒకడు: పాపం, మేముస్తావుంటే, నట్టేట్లో కిందా మీదా
మునుగుతున్నాడు. పడవ బిరీని గడిపి, ఏట్లోకి గుమికె
లోని కెక్కించినాము. కొనూపిరితో వున్నాడు. అడివి
తీసుకపోయి యేటావల వూరిచానిడిలో యేసినాము.
కడుపుమీదేసి నొక్కినాము. శానానిళ్లు బయటికి కొచ్చేసి
నాయి. కొంచెం కళ్లు తెరిచినాడు. పేరడుగులే 'కి-'
అని మరి చెప్పనేకపోయినాడు. నివూరేదంటే యీ
పక్కకి కళ్ళుతప్పి, వూరుకొన్నాడు.

అచ్చి: అం! అం! నా కిత్తయ్యే; నాకిత్తయ్యే! నాకొంప ముంచేసినాడూ? అన్నా, నిజంగా నాకిత్తయ్యేనా?

రెండో: నీకిత్తయ్యా, యాకిత్తయ్యా, మాకెట్లా తెలుస్తాది.

అచ్చి: నూడూ, సామనసాయగా వుంటాడు గందా?

ఒకడు: అవును, కొంచెమలాగే వుంటాడు.

అచ్చి: నూనూగు మీసాలుంటాయిగందా?

రెండో: అవునవును. ఈమైదలలాగ న...ల్లగున్నాయి.

అచ్చి: నూడ స...క్కని మొవముగందా?

ఒకడు: అసక్కదనం నీకే తెలియాల.

అచ్చి: నీకంటా కసింత పొడుగుంటాడుగందా?

ఒకడు: కొంచెం నాయెత్తే.

అచ్చి: దండలు తీరిగుంటాయి

రెండో: వో! మంచి బలంకలోడే. అందుకాలే అంతసేపు నీళ్లొ యిదినాడు. పాప మాఖరి కలిసిపోనాడు. యేం సేస్తాడు?

అచ్చి: నాకిత్తయ్యలా నీటిలోకి దిగడే! నామీ దొట్టేనుకొన్నాడే, దిగనని!

అచ్చి - కాపువలపు

ఒకడు: అవు నీటిలో దిగొడ్డాదంట. దానికోసం అడున్ను దిగినాడు.

అచ్చి: అన్నా! అన్నా! నూడు! నాకిశ్తయ్యకి కుడిబుగ్గి - మద్దెని పుట్టుమచ్చ నూసినావా?

రెండో: అయ్యో, పాపం దీని మొగుడేనురా!

అచ్చి: పుట్టు మచ్చందీ? నాకిశ్తయ్యే! నాకిశ్తయ్యే! మామాయి, మామా! నాబతు కద్వాన్నం చేసినావురో! మామాయి, మామ! నన్నేడను పొమ్మన్నావురో, మామా! నన్నోరి కొప్పిసెప్పినావురో, మామా, నా మామా!

ఒకడు: ఎందుకేడుస్తావు, పిల్లా! బతికుంటే ఆడేనొస్తాడు.

అచ్చి: నాపానాలుండవురో, నా మామా! నీ మొకమేదలో, నా మామా! మరినాను కనబడవా, నా మామా, నానుకూడా సచ్చిపోతానురో, నా మామ!

రెండో: యిదేటి పిల్లా, యిలా అపకళనంగా యేడుస్తావు! ఒటికి వుంటాడులే.

అచ్చి: బతికుంటాడా? అన్నా, నన్ను నా కిశ్తయ్యకొంగు దిగబెట్టరా? యీ పున్నెం కట్టుకోరా? యిగుగో, యిలోట, యియిల్లు, యియావులు, యిదూడలు,

అన్న మీకే యిచ్చేస్తా. నాకిత్తయ్యని నాకు నూపిం-
వండన్నా! మీమేలు మరిసిపోకు, నాయన్నా!

ఒకడు: ఇదేటిరా, యీగొడవ తెచ్చిపెట్టుకొన్నాము?

రెండో: పోనిలే. పాపం. ఈల్లిర్దరిని చేర్చేసే పోదాము.
ఊరకే కొట్టుకొంటున్నాది. మనకి పొద్దోలే పోయింది.
నువ్వు ముందరపో. పనవని నీటిలోని కీడ్చివుంచు.
నా నెనకినించి యీశిల్లని తీసుకొస్తాను.

ఒకడు: నువ్వేపో, నాసేతీసుకొస్తాను.

రెండో: అచ్చి? బయ్యమేసాది. ఇదగరమా తీసుక పోదాములే.
ఏం పో, గుడిసే వాకలేసుకో; యేమేమి చూసు-
కోవాలో చూసుకో.

అచ్చి: నాకేమీ, అక్క-లేదన్నా! నాకేమీ అక్క-లేదు.
దీనిని పడండి.

ఒకడు: అయితే ం, మరి.

అచ్చి: నా మామో, నా మామ!

(పోతారు.)

రంగము ౪.

[రంగ ద్వారా ఒడ్డు, గుడిసెముందు. కిన్నయ్య ప్రవేశము.]

కిన్నయ్య: యేం, సెవ్వా, అచ్చి యీదినం యెవరగా రాలేరు! ఇంట్లో యాదోపని సేసుకొంటున్నాది కాబోల. యాదో యిందు సెయ్యాల ననుకోనుంటాది. దానికి తెలపండా యెళ్ళి కళ్ళుమూస్తా. (చప్పుడు చెయ్యకుండా నడుస్తున్నాడు. తొంగిచూచి) — యింట్లోనేదే! యాడనో దాంగోనుంటాది, నన్ను బయట పెట్టడానికి... తెలిసిందే అచ్చీ, తెలిసిందిలే. వాకిలోరని దాంగున్నావో! రా, బయటికిరా. (పోయిచూస్తాడు.) ఈడనేదే! ఓహో, మంచంకిందనో! (చూస్తాడు) అరే! యింట్లో లేనట్టే...గుట్టుపక్క, లెక్కడా కనబడనేదే! మద్దెన్నం కూడా కూడొట్టుకు రాలేదు. ఏటిగ్గానా పోయిందా? యెటొడ్డునుంచే వచ్చినానే! — నేను, నేను, యీడనే యాడనోవుంటాది...అచ్చీ! అచ్చీ!...పలక నేను. అ! అరుగదుగో నాయచ్చీ! (పోయి చూస్తాడు.) అయ్యో, యాదో తీగ...అచ్చీ! యాడనుపోయినా వచ్చీ!... అదిగో పలుకుతున్నది (చేవి ఒగ్గి విని) యాదో పచ్చి... అరుస్తున్నాది...అచ్చీ! పలక నే మచ్చీ! నన్నెందు కాడిస్తావే, నాయచ్చీ! దీనిరా...ఏం, రావం? నామీద

కోపమొచ్చిందా? నానేం టన్నాను? (క్రిందికిమంచి)
 ఈడనేవో కొత్తఅడుగులు కనబడుతున్నాయి. వోరయి-
 నా వొచ్చినాకో యీడకి? అరడగులు....వోరయినా
 తీసుకుపోలేదు గద, నాయచ్చిని? గుండెల్లో దిగులాడు
 గున్నాదే! యేంటీ యెడమక న్నదరడం? నాకొంప
 హిపోయో! నాబతుకంతా గంగలో కలిసిపోయో!
 నాయచ్చి నన్నిడిచిపోయే!

ఎగ్గిపోయేరా - చిలక - యెగిరిపోయేరా - గూడు

సిన్నబోయేరా - దాని - సిన్నెలేచురా.

చిట్టె - పలుకుల చిలక

నిన్ని - వన్నెల చిలక

కన్నుల కిరుస్తైన చిలక

కిల్లలోను చుమ్మగొట్టె.....యెగిరి

మంచి మంది - మాటసెప్పె

మాటలకే - మరుపువొచ్చె

మరిచిప్పుటే - మాయసేసి

మాటయినా - సెప్పకుండా...యెగిరి

నాయచ్చి నన్ను మోసంపేస్తాదా? నాను నమ్మకు.
 గూకో జరిగుండాల. యీ అడుగులబాడ పట్టిపోలే
 సంగలేవో తెలుస్తాది. యీడ రిజవులకి మీదలకి
 జేవకే దిక్కు.

రచ్చించుకోవమ్మ - వోతుంగబద్రిమ్మ -

రచ్చించుకొని నుండవమ్మా

పచ్చికబయల్లోన - పారాడుతుంటాయి -

బద్రిమ్మ అవి బద్రిమమ్మా.

చోడావు - నల్లావు - బక్కావు - లక్కావు

చూడితో వున్నాయె తల్లీ !

మానసేనే యేళ - తొందరలు లేకుండ

నూడు నీవే దిక్కు - సుమ్మా.

(పోతాడు)

రంగము ౫

[బెజవాడ వీధి. కొంతమంది జెండాలు పట్టుకొని పాటపాడుతూ
పోతూఉంటారు. ఒకడు పాడుతూ వుంటే, జనుక తక్కినవాళ్ళు
పాడుతూ ఉంటారు.]

దీనులమయ్యా - దీనులము

దిక్కులేని నిరు - పేదలము

ఎండల మలమల - నెండెదము

వానల వడవడ - వడకెదము

గున్ని కొంపిలో - దొరలెదము

నిత్తి ధాన్యముల - నెత్తెదము

ఖామంతుల పా - చాలనన్నిధిని

గంగడమని అ - ధ్వింకెదము

పండించుటకు - బాధ్యులము

తినుటకే మేమతి - దీనులము

దీనులమయ్యా - దీనులము

దిక్కులేని నిరు - పేదలము

గనులను త్రవ్వగ - గడగెదము

అడుగున బడి క - ప్పించెదము

మణులను గయటికి - తీసెదము

రాజుల శిరముల - చేర్చెదము

రాజుల గుత్తలు చెల్లించుటకు ని-
 డాటంకముగా - బాధ్యులము
 గుత్తలు కట్టెడి - తొత్తులము
 మాటాడగ నతి - దీనులము.

[క్రిత్యు పృవేశము.]

క్రిత్యు: నాయచ్చి నెరుక్కొంటూ యీవూరు సేరుకొన్నాను.
 తనాడు నూసిన పడవమీదోళ్లపనే అయి వుంటాది.
 యీడనయినా కనబడతాదో, నేదో!

ఒకడు: ఎవరక్కడ, నిలబడు.

క్రిత్యు: మీలోరు? నన్నేల నిలబడమంటారు?

ఒకడు: నువ్వెవరు?

క్రిత్యు: (తనలో) నాఅచ్చిసంగ తీర్చి తోయేల చెప్పాలి? (ప్రకాశముగా) నాను కూలోడిని. కూలి దొరుకుతాడేమో అని యీవూరు చూచినాను.

ఒకడు: యీవూర్లో కూలిలేక మేమే యిలాగ తిరుగుతావుంటే నువ్వొకడివి డేరినావూ? మాలో చెప్పుకుండా యీవూరు చిరుకొచ్చినావు!

క్రిత్యు: యీవూరు రాడానిక్కడా మీ ఆస్థుండా? నాకు తెలసేదు.

ఒకడు: యీపూళ్ళో కూలొళ్ళంతా వొకకట్టు. అళ్ళ పెద్దలకి తెలిసిదీ యెవరూ కూలిసెయ్యకూడ దీపూళ్ళో. నువ్వు యేరే కూలికిపోలే ఏపానాలండవు నూసుకో.

కిత్త: మీరు బతకా బతకరు, ఒకరిని బతకానివ్వరా? ఇదేటి ఆన్నాయం? మరి మీరే సూపించండి నాకు కూలి మీతోనే కలుస్తాను.

ఒకడు: ఆయితే రా, ఈజెండా పట్టుకో.

కిత్త: ఈజెండాయేల? నాకు జెండాలసంగతి తెలకు. యేం మాటొస్తాదో, నాకక్కరలేదు వ్వికిష్టం నేక పోలే మరొకూరు పోతాను.

ఒకడు: హేయ్! మాట్లాడ్దొచ్చు! పట్టుకో, నడు. యెనకనుంటే పారిపోతానేమా; ముందునడు. మాము పాడినవాట నువ్వున్న పాడతావుండు.

కిత్త: (తనలో) యిదేటి దేవుడా! నాయచ్చికోసం నా నెను కొంటావుంటే, యీళ్ళ సేతుల్లో పడ్డాను! కానీ యేమయితే అదవుతాది.

(అందరున్న మునుపటివలె పాడుతారు.)

దీనులమయ్యా - దీనులము

దిక్కులేని - నిరుపేదలము

మట్టిని అచ్చున - పోసెదము
ఇట్టికబట్టిల్ - పెట్టెదము
మహాలులు మహాడీల్ - కట్టెదము
ధనవంతులకవి - తార్చెదము

మనుమలు మురియుచు - కూర్చుండే ఆ

య్యల కడియేన్ - దాసులము.

మహాడీల్ కట్టగ - మాన్యులము

తిరుగాడగ నతి - దీనులము.

దీనులమయ్యా - దీనులము

దిక్కులేని నిరు - పేదలము.

పట్టు నూలులను - వడకెదము

నిగ్గుల బట్టల - నేసెదము

ధనికుల కడకును - చేర్చెదము

వన్నెల చుస్తుల - మర్చెదము

సొమ్ముచు సోలుచు - చూడేయ్యల

పాదములనుబడి - పట్టెదము

బట్టలనేయగ - ప్రబలము

బట్టలు గట్టగ - బడగులము.

[పోలీసులు ప్రవేశము]

పోలీసు: ఎయ్, నిలబడండి.

ఒకడు: పేయ నిలువడేది లేదు. ఈబాట ఏదా? నువ్వెవ్వరు మమ్మలి నడ్డపెట్టడానికి?

పోలీసు: నేనెవరా? తెలిపిస్తానుండు. ఏ పేరు?

ఒకడు: యితమం నుంటావుంటే నాపేరే యేల చెప్పాల? అసలు మాపేరడగడానికి నువ్వెవ్వరు?

పోలీసు: ఏ, జవాన్, ఎయ్, ఈడికి బేడీలెయ్.

(జెనుకవాళ్ళందరూ పారిపోతున్నారు.)

ఒకడు: పోలీసయ్యా, ఈడు (కిస్తయ్యను చూపి) రమ్మంటే వచ్చి నాను. మాకేమీ తెలగు.

పోలీసు: ఎవడిడు? కొత్తమొగంలావుండే. ఎయ్యండి బేడీ నీడికికూడా.

కిస్త: ఏంరా, యిలానెత్తివు? నామాన నాను పోతావుంటే నన్ను బయంపెట్టి, నేకులో యిజెండాయెట్టి ముంగుసు తోసి, మళ్ళీ నామీద పెడతావా? యెంతన్నాయంకాల వెలుచ్చింది?

ఒకడు: ఈడేనయ్యా. యీడే (పారిపోతున్నాడు)

పోలీసు: పట్టుకోండి, పట్టుకోండి (కొందరు పోలీసులు నాని వెంట పరుగెత్తుతారు.) నువ్వు నడు. టేగనికి నడు.

కిత్త: పోలీసప్పా, నన్నెందు కిట్లా సేస్తావు? నా కేకర్కమూ
శేలదప్పా. నా నీదినమే యీపూరొచ్చినాను. యీ
భోగో నన్ను సంపుతామని బయటెట్టి, యీజెండా
నాసేతులో నెట్టినారిప్పా!

పోలీసు: ఎయ్, మట్లాడకు. తిన్నానాడు. నువ్వీళ్ళకి మొనగాడివి.

కిత్త: లేదప్పా, నాయచ్చి నెదుక్కొంటా వస్తుంటే, యీళ్ళే
రుపడ్డారు.

పోలీసు: ఏ యచ్చెవరు?

కిత్త: నాముద్దులచ్చి, నాపాటలచ్చి, నాకు కనబడకుండా
పోనాది.

పోలీసు: అచ్చో, బుచ్చో! యీకదలన్న కట్టిపెట్టి. నడు. తేనను
కాడే అంతా నెప్పుడువు గాని.

కిత్త:

గ్రాచారమారు త - ప్రిస్తారురా - నుకుటి
రాత నెవ్వరు తుడి - సేస్తారురా.

తల్లిదండ్రుల నిడిచి - తనవారిని యిడిచి
తరవాత యేమానా - తల నంగలేశతి గ్రాచార.

అచ్చె నాలోకమని - అచ్చంగ నమ్మకొని
మొచ్చి చేరదీసి - మొచ్చి గతినాకు గ్రాచార.

కొంప కూలిపోయే - గొడ్డు గోదలుపోయే

కొసకి పోవీసోర్పు - కొట్టాతోస్తున్నారు గానార.

పోవీసు: ఒరే, యేం నడవవు? చుడ్డుపోటుకొవాలా?

కొస: పదండప్ప, పదండి. (పోతారు.)

తెర.

రంగము ౬.

(దేజవాడ వీధి- ఇద్దరు పడవవాళ్లు, అచ్చి, ప్రవేశము.)

అచ్చి: ఏ తలకా యెడిపోను! ఏ యమ్మకడుపుకాల! నన్నెడ
కిరా తీసుకొచ్చినారు?

ఒకడు: ఎయ్, నోరుమయ్, గట్టిగా అర్పినావంటే నోరు
నొక్కేస్తాం.

అచ్చి: మికడుపులో అగ్గయ్యా! మీమచ్చమాసిపోను! మీ
యిల్లు కూలిపోను! నానోరు నొక్కుతారా? ఓరురా
మీరు? నొంగగాడి దల్లారా! కిత్తయ్యా, కిత్తయ్యా,
మామాయ్, మామా! ఏడనున్నావురో! రావేమిరో! నా
బతు కద్దాన్న మయిపోయెరో! నానోరు దిక్కురో!

రెండో: ఓపిల్లా, యిదుగో నామాటయిను. కేకలేస్తే మంచిపని
కాదు. ఏకూ మాకూకూడా ముప్పొస్తాది. యిదులో
పోయే వోళ్ళంతా యిని సుట్టూ మాగుతారు.

అచ్చి: యిటేయినది, మాగులే మాగది అందరితో సెప్పేస్తా,
మీరు సేసినపని. మీకొంపకి కొరిగిని. మీ పానాలమీది
పిడుగుని. మిమ్మల్ని నాశనం సేసేస్తా. నాకిత్తయ్యకి
తెలుస్తే మీకీధూమిమీద రుణంతీరిపోతాది. నామాట
యినండి. నన్ను నాకిత్తయ్యకాడికి సేర్పియ్యండి.

ఒకడు: ఇదుగో, అచ్చి, నామాటింటావా, యినవా? ఏకీత్రయ్య సచ్చిపోనాడు. మ రాడా శ్మేషికోకు.

అచ్చి: నా కీత్రయ్య సచ్చిపోనాడా? మీగొంతుకలు కొరికయ్యా! అడిచెగ్గిరికి తీసుకుపోలామని మబ్బెపెట్టి, యీడకు తీసుకొత్తారా? మీనాలికలు తెన్నయ్యా! మీకకు పేలిపోను! మీకాటిలో మాడుచేటల బుగ్గి యెత్తి చెయ్యకుండా వూరుకొంటా ననుకొన్నారతా?

రెండో: (నవ్వుతూ) యేమచ్చి, యదుగో!

అచ్చి: మీనవ్వు నాశనంగాను ! మీపొగరణిగిపోను ! మీకు పెల్లాలు లేరంటా? మీ కక్కపెల్లాళ్లు లేరంటా?

ఒకడు: నువ్వే మాపెల్లాం. మాబావకి నువ్వు పెల్లాలివి.

అచ్చి: మీనోహడిపోను ! మీసిగాదరగా ! ఓకీత్రయ్యా. కీత్రయ్యా! రాకో! యీళ్ళనుంచి నన్నుతప్పించుకోకో! యేడ నున్నావురో!

(పోలీసులు, కీత్రయ్య, ప్రవేశం.)

పోలీసు: నదు, నదు! దిక్కులు మాస్తావేం ? పారిపోదానికా?

కీత్ర: నాను పారిపోనప్పా! నాఅచ్చేపోయింది నాకీలోకంలో మరో రున్నారా? నడదండి—

పోనావె - నాయచ్చి - ముద్దుల - నాయచ్చి
పోనావా - యిడిసి - పోనావా - అచ్చి
రావా - నన్నేలు - కోవా

అచ్చి: ఓహో - కిత్తయ్య - వోయసునా - కిత్తయ్య
మాటసెప్పియెళ్ళి - పోరో - కిత్తయ్య
రారో - యిడిపించు - కోరో.

కిత్త: తెల్లనా - కాశాన - నల్లమ - బ్యాట్టింది
కళ్ళలో - మెరిసింది - కన్నరు - కమ్మింది
రాయే - నన్నప్ప - కోయే - నాయచ్చి.

అచ్చి: పారేటి - నీళ్ళలో - పడవపో - తుండంగ
పడవొరిగి - పోయింది - రయ్యా - కిత్తయ్య
యెడబాపు - వొచ్చింది - మనకో - కిత్తయ్య.

కిత్త: నడిమింటి - నూర్కొట్టి - మిడినాగు - పట్టింది
మింటిలో - నీకట్లు - మించిపో - తున్నాయి
పొడాని - కేవారి - పొడగట్ట - తున్నాది
రాయే - నచ్చెయ్యి - యియ్యే - నాయచ్చి.

అచ్చి: కారడవి - లోపల - కన్నుగా - నమండ
దారి త - ప్పిపోయే - దరిదాపు - లేదాయె
వోరుది - క్కవుతారు - రయ్యా - కిత్తయ్య
రారో - రచ్చించు - కోరో.

కిత్త: అడుగడుగడుగో, నాయచ్చి! (పోబోతున్నాడు.)

పోలీసు: హెయ్, నిలు, ఎటుపోతావు?

అచ్చి: అడుగడుగో, నాకిత్తయ్య! (పోబోతున్నది.)

ఒకడు: హెయ్, నిలు, ఎటుపోతావు;

కిత్త: అచ్చీ! అచ్చీ!

అచ్చి: కిత్తయ్య మామో! కిత్తయ్య మామ!

కిత్త: నన్ను నాయచ్చికాడకు పోనియ్యండి.

పోలీసు: పోదాని కీలులేదు. నడు.

అచ్చి: నాను నాకిత్తయ్య కాడకు పోతాను. పోండి, నా కాడకు రాకండి.

రెండో: పోతువుగాని, పాపం! మాబంగార మేడవానినానో ముందుసెప్పు.

అచ్చి: మీబంగార మేటి!

ఒకడు: మాపడవలో స్ట్రెయిన్లున్నది నువ్వేతీసినావు. ముందవీళ్ళ పెట్టిపో. నేకపోతే పోలీస్‌లకు కొప్పజెస్తాం.

అచ్చి: మిమ్మల్నే నానొప్పజెస్తాను. మీనాలికొడిపోను! నన్ను మోసంనేసి, నానా అల్లరాపెట్టి, నాకు దొంగతనం

కూడా కడతారంటా? వో పోలీసప్ప! పోలీసప్ప!
నూడప్ప, యీశ్వర సేస్తున్నారో!

పోలీసు: ఎవరురా, అశ్వ? అడదా న్నలా అల్లరపెడుతున్నారేటి?

ఒకడు: మామేమీ నెయ్యడంలేదు. ఆయమ్మే మమ్మలి నల్లర
పెడుతున్నాది.

రెండో: నూడప్ప, పోలీసూ, మాపడజెక్కి, కేవియ్యకుండా,
సల్లంగా దిగిపోయింది. మాము పడవలో నెట్టుకున్న
బంగార మేడనో దాచీసింది. నువ్వయినా యిప్పించి
య్యప్ప!

పోలీసు: ఓపిల్లా, అశ్వకేవు, అశ్వ బంగారమూనంట, అశ్వకిచ్చెయ్య.
అడదానివికావూ? జెయిలుకి పోవాల నున్నా చేటి నీకున్న?

అచ్చి: నూవినావా, మామా, యీ శ్వంతవా జేస్తున్నారో?

కిత్తయ్య: ఏమచ్చి. నువ్వు దొంగతనం సేసినావంటనే?

అచ్చి: బూజేవి పొచ్చిగా, మామా, నా నేపాపమూ ఎరగను.
ఈశ్వ నన్ను మోసంసేసి, మనిద్దరికీ యెడబాపులు సేసి
నార, మామా!

ఒకడు: ఎయ్, అబద్ధాలాడతావా? “కిత్తయ్యలో నాను పడలే
కుండావున్నాను. నన్ను బందరు దిగిట్టియ్యండి” అని
మాపడజెక్కనేమా? ఇక్కడి కొచ్చినతరువాత, మాకే

వియ్యకుండా, మాబంగార మంతా యాడనోపాచీసి,
అదు కి నబడగానే దొంగేడుపు లేడుస్తావా?

కీర్త: అవునా, అచ్చీ? నానునీకు సేదయిపోనానో! పో, పో,
అక్కలోనేపో.

అచ్చి: మామా, యివొంగ నాయాళ్ళమాట నమ్ముతున్నావా!
మీకూటిలో దుమ్ముపడ! మీకాటి కగ్గట్ట! యేటా,
పేలినారు?

పోలీసు: ఎయ్, బాటలో అల్లరసేస్తున్నారు. మిమ్మలి నందరిని
అరెస్టుసేసినాను. నడవండి. స్టేషనికి.

రెండో: మామేమి సేసినామప్పా, మమ్మలిని నడవంటావు?

పోలీసు: మీ ఆందరికి ఏదోసంబంధముంది. అంతా కోర్టులోనే
తెలుస్తాది పదండి.

అచ్చి: పదండి, నాకు భయంనేను. నానూ, నాకిత్యయ్య కలిసి
నడుస్తాము. ఈళ్ళ నేరేవుంచు, పోలీసప్పా.

ఒకడు: మాకు మాత్రం బయమా? నడు. కాని, పోలీసూ,
అల్లిదనూ దగ్గరగుంటే మాట్లాడుకుంటారు. అక్కని
కిలియనియ్యకు.

పోలీసు: సరే, ఓపిల్లా, నువ్వొళ్ళదగ్గరా ఉండకు, ఈడిదగ్గరా
ఉండకు. నాయెనకనుండు. నడు. (పోతారు.)
తెర.

రంగము ౭.

(బెజవాడ మేజిస్ట్రేటు కోర్టు. మేజిస్ట్రేటు, కలీళ్ళు, కూర్చొని ఉంటారు. గుమాస్తా మేజిస్ట్రేటు ప్రక్క నిలుచొని ఉంటాడు. పోలీసు కాన్స్టేబులు, కిత్తయ్యను, అచ్చిని, పడవవాళ్ళను తీసుకొని ప్రవేశిస్తాడు.)

మేజి: ఎవరోయి, పోలీసు, ముద్దాయిలను బోసులోని కెక్కించు.

పోలీసు: పదండి, దానిలోని కెక్కిండి. (ఎక్క-తున్నారు. వాళ్ళ ప్రక్కను పోలీసు నిలబడుతున్నాడు.)

కిత్త: అచ్చీ, యీపక్కకిరా, (అచ్చి వస్తున్నది.)

పడ: ఒకడు: దేవరా, అల్లిదర్బరూ ఒకసోట వుండగూడదు. మాట్లాడు కొంటారు.

మేజి: సరే, వేరేవేరే ఉండండి.

అచ్చి: యేం, దేవరా, మాకు నాయ మివ్వవా! యిప్పుడే మమ్మల్ని రైడము సేసేస్తున్నావే!

గుమా: ఓ అమ్మో, 'దేవరా' అనకూడదు. తప్పు. 'బాబయ్యా' అనాలి, 'దేవరా' 'మహాప్రభా' అనాలి. 'దేవరా' అంటే ఘనమైన కోర్టువారి నవమానించిన బ్రతుకుంది.

అచ్చి: అదేమిగోలో. మామట్లాగే అనేది. గనమో, గినమో, మాము పలక నేను, అంతింతమాటలు. — ఓయిప్పో, నన్నుమాత్రం 'అమ్మి' అనబోక. తరవాత మాటొస్తాది.

మేజి: ఏమే, తిన్నగా మాట్లాడలేమా?

అచ్చి: దేవరా, నువ్వు గొప్పడివయితే అయినావుగాని, నన్ను 'ఏమే' అనిమాత్రం పిలక! నానేమి ఏపెళ్ళా న్నను కొన్నవా?

మేజి: ఏమని పిలవాలి?

అచ్చి: 'ఏమమ్మ' అనాల.

మేజి: సరే, ఏదే రేమిటి?

అచ్చి: మాపేరలా నెప్పకోము. కిత్తయ్య నడగండి, నెస్తాడు.

మేజి: దానిపేరేమిరా?

కిత్త: 'రా' అనకు, దేవరా. అట్లంటే మాకుతప్ప.

మేజి: బాగుంది. నిన్నేమనాలి?

కిత్త: 'ఏమమ్మ' అనాల.

మేజి: నువ్వుచవాచవా. 'అమ్మ' అనడానికి?

కిత్త: యీదేశంలో అప్పలందరూ అదోళ్ళుగావాల. మా దేశంలో అప్పలు మొగోళ్ళే.

మేజి: ఏదేనూ రప్పా ?

కిత్త: మాది రుద్రంపేట.

మేజి: ఎక్కడుంది, అరుద్రంపేట ?

కిత్త: యింత సమవుకోన్నోళ్ళు, రుద్రంపేట యాడనుందో తెలవా ?

మేజి: యేజిల్లా ? యే తాలూకా ?

కిత్త: యావ జెల్లావో, యావతోలుకావో ! ఏకేతెలకపోతే, సమవుకోనోడని నాకెలా తెలుస్తాది ?

మేజి: ఓయి, పోలీస్, అవూ రక్కడుందో కనుక్కోని చెప్ప.

పోలీ: చిత్తం.

మేజి: ఏపేరు ?

కిత్త: కిత్తయ్య.

మేజి: ఏతండ్రిపేరు.

కిత్త: వోబలేసు.

మేజి: ఏం, హాస్యంచేస్తున్నావా ? కోర్టువారి థిక్కారం క్రింద నిన్ను ప్లాసిమ్యాషన్ చేస్తాను చూడు.

కిత్త: ఏమచ్చీ, ఆయ ప్పలా కోపంసేస్తాడేల ?

పోలీ: ఎయ్, మీరలా మట్లాడుకో కూడదు.

అచ్చి: పోలీసో, ఆయప్పే టంటాడో మాకు తెలనేదు. కస్సు బుస్సు మంటున్నాడు. గిక్కొర మంటాడు! పిసికేస నంటాడు! అర్థంకానేదు.

మేజి: నిరండ్రిపేరేమిటో నిజంగా చెప్పు.

కిత్త: వోబలేసని సెప్పినానుకొనా? మహోడికో పుట్టినానిని చెప్పమంటావా యేటి? యిది బాగుండే!

మేజి: నువ్వబద్ధ మాడుతున్నావు. వోబలేసని యెక్కడనయినా పేరుంటుందా?

కిత్త: వుండదో? మావూహొస్తే యెంతోమంది కనబడతారు వోబలేసులు, వోబయ్యలు, వోబన్నలు.

ఒక వకీలు: అదేమిటో అటువంటి పేర్లుండవచ్చును. ఘనమైన కోర్టువారు నమ్మకపోవడానికి కారణం కనబడదు.

మేజి: సరే.-ఓయమ్మా!

అచ్చి: అచుగో, మరీ అదేమాట!

మేజి: ఓ యమ్మా, నిపేరేమిటి?

కిత్త: దానిపే రచ్చి.

మేజి: సరే. నిర్ధారపేరు?

అచ్చి: బరతంలే?

హోలీ: ఏ యింటోడి పేరు,

అచ్చి: (కిత్తయ్యవైపు చూస్తుంది.)

మేజి: ఓహో, వాడేనా నిభర్త?

అచ్చి: వాడూ!

మేజి: అయిప్పేనా?

కిత్త: అవును, నానే దానింటోడిని.

పల్లి: కిత్తయ్య అబద్ధమాడుతున్నాడు. వాడు చీనిర్తకాడు.

అచ్చి: వోరలా అనేది?

మేజి: ఇది ఒక ఇన్యూగా చేర్చమంటారా?

పల్లి: చిత్తము.

మేజి: సరే.-(ఒక పడవవానితో) ఏపేరు?

1 పడ: మొర్రెడ్డి.

మేజి: ఇ దేమిపే రబ్బా! సరే, నిరండి)పేరు?

1 పడ: బయ్యప్పరెడ్డి.

మేజి: (రెండోపడవవానితో) ఏపేరు?

2 పడ: కొట్రియ్య.

మేజి: ఇదేమి వేళాకోళ మనుకొన్నావా? ఎవరినికొట్టమంటావు?

2 పడ: అయ్యో, నాపేరే అది. దేవరా!

మేజి: బాగుంది. తండ్రిపేరు?

2 పడ: చిక్కసర్ది

మేజి: చిక్కగానేవుంది, యీపేరు, -మీమీది ఛార్జీలను చెప్ప-
తాను, వినండి.-కిత్తయ్యా, నువ్వు కమ్యూనిస్టులతోచేరి,
జెండాపట్టుకొని, డిమాండ్స్ ప్రేషమడేస్తూ, యీ పూర్వోని
ధనవంతుల యిళ్లమీదపడి, దోచుకొనే ఉద్దేశముతో
కాన్సిర్నరీ చేసిన అన్ లాఫుల్ -ఎసెంబ్లీలోచేరి, పోలీసు
వారు చెదరిపోమ్మని అడ్డరుడేసినా పోక, చక్రవర్తిగారి
స్వాయచ్చటము నత్రికమించినావని పోలీసువారు ఏమీద
కేసు తెచ్చినారు. అసేరము చేసినావా?

కిత్త: నువ్వనేమాట నాకేమీ తెలవలేదండీ.—పోలీసూ, యే
టిదంతా? కమ్మంటంట, దిం దిం అంట, అడోరంట,
కంచిపెసరంట, అల్లం బెల్లమంట, యేం గోల తెచ్చి-
పెట్టినా వప్ప!

మేజి: ఏమండీ, పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరుగారూ, మీకి కేసు
స్వభావము తెలియజెప్పండి.

పల్లి: ఓ కిత్తయ్యా, నువ్వు తట్ట ఇంటిల్నే పనలకు చేసినవాడవు గదా!

కిత్త: తౌ డింటనే సాలంటారా! నాకుబోడపడ్డం సేరు.

పల్లి: ఎయ్, పెంకమాట లాడికు. నువ్వీదేశములో బోల్సి - విక్ ప్రొపెగేండా చేయతలపెట్టినావా, లేవా?

కిత్త: బోడిసివులేటో, పొర్రగొండేటో, నాకే..మీ తెలగు.

అచ్చి: నా కేందారి మామో! నిన్ను బోడిసేస్తేస్తారంట పొరపుకొండకు సేరుస్తారంట. ఆ కొండేపినుందో! నువ్వేమి సేసినావు. మామా! నిన్ను నన్ను యిదిదీ - సేస్తారు గాబోల, మామో!

మేజి: బోలీస్, దానిని మాట్లాడవద్దని చెప్పి.

అచ్చి: 'దానిని'! సుతి మించిపోతున్నాదే!

పల్లి: ఘనమైత కోర్టువారు వీనిముఖమై ఖరీది కనిపెట్టవలెను. వీ - డేమీ తెలియనట్టు నటిస్తున్నాడు.

మేజి: చూస్తున్నాము, - కిత్తయ్యా, నీపక్షాన్ని వకీలు నెవరినైనా పెట్టుకొన్నావా? నువ్వే నాదించుకొంటావా?

కిత్త: అంతంత పెద్దమాటలాడినాడు, అయిప్పు వోకీలుకాడా? అయిన్నే వోదించమనండి.

మేజి: అయిన ప్రాసిక్యూటర్ తరపున వాదిస్తారు. డిఫెన్సుకు నువ్వు వకీలు నేర్పాటుచేసుకో. చేసుకోకపోతే, నువ్వే వాదించుకోవాలి.

కిత్త: పాత్రిసిక్కు నేటో, డిప్టీ నే నేటో! వోదమంటే నాకు బయం. వోడినే అదేటి సిక్కులాస్తాయో!

మేజి: సరే, మేమే ఎపోయంటు చేస్తాము. శ్రీనివాసరాఘవయ్యంగారు గారూ, మీరుకిత్తయ్య పక్షాన్ని వాదిస్తారా?

శ్రీ.రా.అ: ఎనక్కు ఫీజు హానరరీబిల్ కోర్టువర్ వేరుప్పాడు సెయ్యవాలి.

మేజి: సరే, కేసు మొత్తంమీద రు. 5 లు ఏర్పాటు చేసినాము.

శ్రీ.రా.అ: నాట్టిటన్ అలోసిచ్చిన్గోల్ కాశే. ఎంచెంత లా-పాయింటుగల్ వేణుమ్! ఎన్నా కడెయ్!

మేజి: మీకక్కరలేదా? మరెవరినైనా యేర్పాటు చేస్తాము రెండి.-వకీళ్లుగారూ, మీలో ఎవరికైనా యీ కేసులో వకాల్తా కావలిస్తే, వ్రాతమూలకముగా తెలియజేసుకో వచ్చును.

[వకీళ్లు చీల్లువ్రాసి మేజిస్ట్రేటు కిస్తారు.]

మేజి: చూచినారా, శ్రీనివాస రాఘవయ్యంగార్ గారూ, నిష్కారంగా రు. 5ల ఫీజు పోగొట్టుకొన్నారు. నేను

చెప్పగానే ఒప్పుకొని ఉంటే యెంత బాగుండేది! హనుమంతప్పగారు య. 4 లకే చేస్తామన్నారు. - ఇదెవరి దీచీటి? జగన్నాథంపంతులుగారు, - రు 2-5-4 లకే చేస్తారట. వీరవతో? - రాధానాథన్ గారు. (చదువుతున్నాడు) “ఈకేసు ఇంటర్నేషనల్ ఇంస్పెక్షన్ కలది. కమ్యూనిజం, కమ్యూనాలిజం; బోల్షివిజం, బోల్షాయిజం; బహుమూరిజం, బలాదూరిజం; డూ-ఆర్-డైఇజం, యస్-యువర్-జనరిజం;- మొదలయిన యెన్నో సమస్యలతో కూడుకొనిఉన్నది. ఇంత ముఖ్యమైన కేసులో పనిచెయ్యటమే యెంతో గౌరవము. ఇటువంటి విషయములో కాంగ్రెస్ సెక్రెటరీగాఉండిన నేను ఫీజుపుచ్చుకొని పనిచేయడము కంటే అవమానముండదు. హానరబిల్ కోర్టువారు అనుగ్రహిస్తే నేనూరకే పనిచేయడాని కంగీకరిస్తున్నాను. ఇన్నాళ్లున్న తమకోర్టులో ఒక్క కేసుకూడా పట్టివుండలేదు. నేని డిజిటల్ పుట్టి, ఈడిట్లో పెరిగి, ఈడిట్లోచదివి ప్యాసయి, యీ డిజిటల్ నే బల్లకట్టుకొని, యీకోర్టునే కనిపెట్టుకొని ఉన్నాను. కాబట్టి, యీకేసు నాకే యిప్పించవలసిన పార్థిస్తున్నాను. తమ అనుగ్రహమువల్ల ఈ కేసు గెలుచుకొంటే, నా పేరు ఋషికుల్య నుంచి పినాకిని చరకున్ను, బందరునుంచి బల్లారివరకున్ను మోగిపోతుంది.”

శ్రీ. రా. అ: ఈ కేటా రాధానాథన్ గారి కొప్ప పెప్పక్కూడాదు.
అయిన కాంగ్రెస్ సెక్రటరీని తానే కొన్నేదా. అవను
క్రిస్టాం గవర్న మెంటు పాలిసీకి విరుద్ధం.

మేజి: అయిన యెన్నడో కాంగ్రెస్ సెక్రటరీగా ఉండేవాడు.
ఇప్పుడు లేడుగా.

జగ: అయిన యేహో డబ్బుల బాధానంగా నాలుగు 'ఇజం'
లను విసిరేసేసరికి. కోర్టువారు గుమ్మరి పోయినారు.
వాటి అర్థమేమిటో సరిగా చెప్పగలుగులే అయినకే యివ్వ
వచ్చును. యేమండీ, రాధానాథన్ గారూ, కమ్యూని-
జం ను, కమ్యూనాలిజం ను భేద మేమిటండీ?

రాధా: నన్ను తాము కాసువేస్తున్నారా? మీకు తెలియక
అడుగుతున్నారా?

జగ: తెలియకే అడుగుతున్నాను, చెప్పండి

రాధా: కమ్యూనిజం అంటే అందరున్ను కలిసి పంచుకొనేది.
కొన్ని కొరిపరేటివ్ సొసైటీల వైకట్లవలె, కమ్యూని-
నాలిజం అంటే అన్ని ఒక్కడే కబళించేసేది; ఎంత
తక్కువ ఫీజులకయినా, అన్ని కేసులున్ను తామేపట్టి,
ఇతర వకీళ్ళకు ఒక్కటిన్ను దక్కనివ్వనిచమవలె. తెలి-
సిందా, యిప్పుడు!- వీళ్లే మహా గొప్ప 'లా' చదువు
కొన్నట్టు, మేము చదువుకోవట్టు!

హను: చాలా బాగా చెప్పినావోయ్, రాధానాథన్ ! అలా తగులుతూ వుంటే నేగాని యిటువంటివాళ్ళకు బుద్ధిరాదు. మనిగరం కలిసి యీకేసు వాదించాము. నాకు కూడా ఫీజక్కరలేదు.

జగ: నాకుమాత్రం కావలెననా యేమిటి ? ఫీజు పుచ్చుకోక పోతే క్లయంట్ల యెరుట పలుచదనమనికాని, లేకపోతే ప్రొఫెషన్ మీద ఉన్న గౌరవం డిబ్బుమీద ఉంటే, ఈపాటికి భావ్యంతయ్యంగారంతటి వాడనా ఉండెను ! సరే, నేనుకూడా మీకు సాయం చేస్తానులే డి.

హను: నేనుమాత్రం ఊరికేమాట్లాడి యేమిచెయ్యాలో. పట్టండి నలుగురం నాలుగు కొమ్ములు మోసేదాం. కానీ, ప్లెక్ ప్రాసిక్యూటరుకు దినానికి రు. 85 లు, మేజిస్ట్రేటువాడికి యధావిధిగా జీతం ముట్టలేవే. మనకేమీలేదే. అలా మాత్రం నాకు కడుపుమంట. శ్రీనివాస గొప్పచయ్యం గారు గారూ, మీరుమాత్రం మేమిచేస్తారు ? రెండింటా పక్కకు. ఈకేసులో కాకపోతే మరొకదానిలో కోర్టు వారు మట్టజెప్పిస్తారు రెండి. ప్లెక్ ప్రాసిక్యూటరు గొప్పేమిటో, టకటకలాడించేదాము.

మేజి: పేదవాళ్ళ విషయములో మీ రింత ఉదాసమైనబుద్ధి చూపడం, రెంచికి బారుకుకూడా గౌరవం. మీ రెండరి

మద్దాయిల పక్షాన్ని వాదిస్తారా ?

రాధా: చిత్తం. మాలో మాకాభేద మేమిన్నిలేదు.

మేజి: సరే, కేసుకానివ్వనా ?

పల్లి: చిత్తం. కానివ్వండి

మేజి: రెండోమద్దాయి, అచ్చమ్మా, విను. నువ్వు నీ భర్తను విడిచిపెట్టి, ఈపడవాళ్ళతో బయలుదేరి, వాళ్ళకేవు యివ్వలేదని ఒకఛార్జి. వాళ్ళ పడవలో బంగారం దొంగిలించినావని రెండోఛార్జీ, ఏమంటావు ?

అచ్చి: నాను నాకిత్తయ్యని విడిచిపెట్టనేను. నన్ను నాకిత్తయ్యా విడిచిపెట్టనేను. ఈదొంగ నాయాళ్లు నాకబద్దాలు పెప్పి, నీకిత్తయ్యని నూపిస్తామని, పడవెక్కించి, తిప్పితిప్పి యీవూరు తీసుకొచ్చినారు.

మేజి: వాళ్లకు నీవు కే వివ్వవలెనా ? అక్కరలేదా ?

అచ్చి: నా నేలివ్వాలి ? నా నేమి నర్నడకు తెమ్మన్నానా ?

మేజి: వాళ్ళ బంగారం మాట ?

అచ్చి: అళ్ళ మొనానికి బంగారం కూడాను. దొంగ కూతలు కూర్చున్నారు. అల్లమిది కొత్తాదేమా అని అలానెప్తారు.

మేజి: మొర్రడ్డి ! కొట్రియ్యా ! అచ్చమ్మ కబద్దాలుచెప్పి,

లేవడీసుకొని వచ్చినారని మీమీదఛాబ్బి. ఏమంటారు ?

మొక్క: అ..య్య ..య్య ..య్యయ్యో! మా మీదికే తిరిగిందే!
ఏమన్నాయ మేమన్నాయం ?

కొట్ట: మాకిడేటో తెలసు, దేవరా. మాకేవు, మా బంగారం
మాకిప్పించియ్యండి, దేవరా !

మేజి: అయితే, మీరా నేరం చేయలేదంటారు ?

కొట్ట: నేను, దేవరా! ఏసాచ్చిగా, దేవుని సాచ్చిగా, నేను.

మేజి: సరే, ప్రాసిక్యూషను సాక్షులను పిలవండి. హాజరుగా
ఉన్నారా ?

పబ్లి: ఈకేసు స్వభావాన్నిబట్టి దీనికి సాక్ష్యం చొరకడం కష్టం.
కమ్యూనిస్టులు ఊలోపల పనిచేస్తూ ఉంటారు. ఆసేక
వేషాలు వేస్తూఉంటారు. ఈ కిత్తయ్యను, ఈ అచ్చిని
చూడండి. ఎంత అమాయకంగా కనబడుతున్నారో!
వీరి చరిత్ర చాలా ఉన్నది. ఈ పోలీసు డయరీలు
ఎక్జిబిటుగా దాఖల్ చేస్తున్నాను.

మేజి: ఈ డయరీలవల్ల ఏమి తెలుస్తుంది ?

పబ్లి: ఈ కిత్తయ్య, ఈ అచ్చి, కమ్యూనిస్టుల గుంపులోనివారని
తెలుస్తుంది. ఈ కేసులోని వివరములు బయలుపడితే,
యిండియాలో ఈకమ్యూనిస్టు లెంత జాగ్రత్తగా, ఎంత

నేర్చుగా, ఎంత చాకచక్యముగా పని చేస్తున్నారో బయలుపడుతుంది. పోలీసువారికి తెలిసినంతమట్టుకు ఈ క్రిత్య అనేవాని అసలుపేరు కృష్ణమోహన్ బోస్. ఇతడు అయిదేండ్ల క్రిందట బంకిపోటు నెరముక్రింద కన్విక్టుయి, డిమిషమ్ జైలులులో ఉన్నాడు. ఒకనాటి రాత్రి ఆక్కిడనుంచి తప్పించుకొని, సచ్చిదానంద స్వామి అనే పేర సన్న్యాసిఅయి, ఇతర కమ్యూనిస్టులకు శిష్యుల కేషమువేసి, దేశములో తిరగడ మారంభించినాడు. ఈ సచ్చిదానంద స్వామిమీద కేసుపెట్టగా, క్రింది కోర్టులో కన్విక్టు నయిందిగాని, హైకోర్టులో విడిచిపెట్టినారు. అతరువాత అస్వామిజాడ మరి కనబడడమే లేదు. తుదకు క్రిత్య అనేవేషముతో నేటికి పట్టుబడ్డాడు.

మేన: చాలా హాశ్చర్యంగా వుండే యీకథ!

ప్ర: అచ్చిమ్మ ఆ నేపేరుగల యీ రెండో ముద్దాయికథ ఇంకా హాశ్చర్యమైనది. ఈ మెమోరటి పేరు మిస్. సరస్వతీభాయి. ఈమెని బొంబాయిలోని గిర్గాం. ఈమె తండ్రి లిలక్ కాలములో గుప్తనిధి రాజకీయ నాయకుడైన ఛట్టీవీస్. ఈమె ధూలాబాత్ ను పెండ్లాడినది. అతడు గనర్నమెంటు ఉద్యోగి. ఈమెను తండ్రిసంప్రదాయము

వచ్చింది. భార్యభర్తల కిద్దరికి పడలేదు. ఒకనాడు శ్రీరాయంటినుంచి యీమెలేచి, బొంబాయిలో స్త్రీమఠానికి, రహస్య చేరుకొన్నది. అక్కడ బోల్లివిజములో తనబీయతు పొందినది. ఐరోపామహాయుద్ధములో ఇంగ్లాండుచేరి, కమ్యూనిస్టు స్పృహగా మిస్. కెల్లర్ అనే పేర పనిచేసినది. యుద్ధమయిన తరువాత ఈచేరవచ్చి, భర్తను కలుసుకొని, బోల్లివిజములో ఉరవలసినదని ప్రేరేపించినది. ఆ భూలాబాత్ రాజభక్తితత్పరుడు గనుక ఒప్పుకోలేదు. అందుచేత అతనిని ఓడివదిచిపెట్టి, కిత్తయ్య అనేపేరుతో తుంగభద్రబద్ధున గుడిసెవేసుకొని కాపురముచేస్తూఉన్న వీనిని కలుసుకొని కొన్నాళ్లున్నది. వీల్లిద్దరున్న కలిసి దేశములో అల్లరులు లేవదీయడానికి కుట్రచేస్తూ ఉండేవారు. ఈ సంగతి పోలీసులకు తెలిసి భూలాబాతునున్ను, ఫోటాషహబత్ అనే యీకావ్యేనీలునున్ను మారువేషములతో పంపినారు. ఈకొట్రయ్యే భూలాబాత్. ఈ మొర్రొడ్డే ఫోటాషహబత్.

శ్రీ.జి: హా! ఈకథ మరి హాశ్వర్యంగా ఉంది. అయితే పొగిసిక్కుషనువారు అచ్చిమీదచేసిన కేవిన్యకపోషడము, బంగారం దొంగిలించడము, అనేఛార్జీలను కదలుకొన్నారన్నమాట.

పల్లె: ఇప్పుటికి కోల్పోవా రానేరములను గురించి విచారించ నక్కరలేదు. కాన్సిఎరసీఫార్టీ తప్పిపోతే, అనేరముల క్రింద ఛార్జీ చేయవచ్చును.

మేజి: మొర్రెడ్డి, కోల్పోయ్యలమీది ఫార్జీలనుమాడా వదలు కోన్నట్టే కదా? వాళ్ళని ప్రాసిక్యూషను పక్షమున సాక్షులుగా వేసుకొంటారా?

పల్లె: చిత్తము. కోల్పోవారు వాళ్ళిందరిని ఆశ్రయముల క్రింద విడిచిపెట్టాలి.

మేజి: సరే, విడిచినాము. (వాళ్ళిద్దరు బోనుబోనుంచి బయటికి వస్తారు) మొర్రెడ్డిని సాక్షిబోనుగా ఎక్కించండి. (మొర్రెడ్డి సాక్షిబో నెక్కుతాడు.) క్లార్క్, ప్రమాణం చేయించు, (గుమాస్తా ప్రమాణం చేయిస్తాడు.) కాన్సి-య్యండి, సీఫ్.

పల్లె: మొర్రెడ్డి, ఇక నువ్వు మొత్తావికావు. తెలిసిందా?

మొర్రె: నాను మొర్రెడ్డిని కానూ!

పల్లె: నీ జేరు చోటావహుబుత్తు.

మొర్రె: మరేం?

రాధా: కోల్పోవా ల్లాటి నీడింగ్ ప్రశ్నల నడుగనివ్వకూడదు.

పల్లి: మధ్య మధ్య మీ రడ్డమురాకూడదు.

జగ: అమాట కోర్టువారితో మనవి చెయ్యండి.

పల్లి: (మొర్రెడ్డితో) నువ్వు కావ్వేబిలువి కదా!

హను: ఇదంతా వాని కింటివద్దనే నేర్చి తీసుకరావలసినది.
కోర్టులోనేనా బోధచేయడం!

పల్లి: హనుమంతపుగా రిన్నేర్లు పొట్టిసుపెట్టుకొని, ఈరీతిగా
పలుకడం వింతగా ఉంది.—(మొర్రెడ్డితో) నీది బొం-
బాయిలోని గిర్గాం,

మొర్రె: అదే.

పల్లి: ను వీకిత్తయ్య నెక్కడచూచినావు!

మొర్రె: (తనలో) మంచి చిక్కు- తెచ్చిపెట్టినాడే! యేమని
చెప్పాలో!

పల్లి: ఏమట్లా చూస్తావు? తుంగభద్ర ఒడ్డున చూచినావా!

మొర్రె: అవును. ను రేడనూస్తాను!

రాధా: ఈయ నెక్కడ చూడమంటే అక్కడే చూడు.

పల్లి: అక్కడ ఈకిత్తయ్య, అచ్చి, అనేకేర్లుపెట్టుకొన్న వీలేమి
చేస్తున్నారు?

మొర్రె: ఏం చేస్తారు? మీకు తెలదా?

పల్లి: నువ్వు వాళ్ళ మాటలు విన్నావా?

మొర్రె: వో! యివకేం? యింటూనే నున్నా.

పల్లి: అమాటల్ని ఏ డియరీలో వ్రాసినావుకదా?

మొర్రె: రాసినాను కానూ?

పల్లి: కోర్టువారియెదుట పెట్టిన డియరీలోని మాటలేనా ఏదీ!

మొర్రె: నువ్వు చెప్పినట్లే.

పల్లి: సరి.

మేజి: క్రాసు కానియ్యండి.

రాధా: ఏ చేరు?

మొర్రె: మొర్రెడి.

రాధా: మరేదో అని చెప్పినావే?

మొర్రె: నా నేమీ చెప్పనేదీ!

పల్లి: ఫోటోషూటర్.

మొర్రె: అవునవు నదీ అయిష్టం చెప్పాదే.

జగ: ఏమిటా చేరు?

మొర్రె: చోడాసర్.

పల్లి: ఛోటాషహబత్తనడానికి 'చోడాసల్' అనేది సంతి ప్తమైన పేరు. జగన్నాథరావుకు 'జగ్గు' కృష్ణమూర్తికి 'కిట్టు', నరసింహానికి 'నరుసు', శ్రీనివాసానికి 'సీను' వలె.

హను: మొర్రెడ్డి, ఏది తురకకులమా?

మొర్రె: ఏమన్నా అంటే ఒప్పుకొంటానుగాని, నన్ను తురకాడంటే మాత్రము...

శ్రీ. రా. అ: అనాల్, శోడా శరబ్బల్ పెయర్ ఎన్న?

మొర్రె: అడేటంటాడో! కీస బీస గోల.

జగ: ఏ డారి పేరు?

పల్లి: 'గిర్గాం' అని యింతకుముందే చెప్పినాడు.

హను: మిమ్మరి నడుగలేదు. ఛోటాషహబత్తు నడుగుతున్నాను.

పల్లి: వాని తరపున మేము చెప్పతున్నాము.

జగ: అయితే, మీరే బోనెక్కి ఛోటాషహబత్తు కండి.-ఏం, మొర్రెడ్డి, నువ్వు పొయ్యేసరికి కిత్త యొక్కడున్నాడు?

పల్లి: అడిగిన ప్రశ్నలే అడిగి కోర్టువారి కాలమును వృథాచేయు కూడదు.

జగ: నే నాప్రశ్న యింతకుముందే దడుగలేదు.

పల్లి: మీ రడుగకపోతే నే నడిగినానా. లేదా?

జగ: ఏ సెక్స్ ప్రకారం నే నడుగకూడదో చెప్పండి.

పల్లి: పిడికెస్సు అట్ట 144 సెక్స్ ను ప్రకారము.

జగ: ఆ సెక్స్ ను వర్తించదు.

పల్లి: ఇకముందు తమవద్ద లా సెర్పుకొంటానులెండి.

రాధా: నిపు పోయేసరికి కిత్ యొక్క_దున్నాడో కోర్టువాడికి తెలియజెయ్యి.

మొర్రె: అవులు మేపుకొంటున్నాడు.

రాధా: ఇందాకా మాట్లాడుతూఉన్నా ఉన్నావే?

పల్లి: అవులు తోలుతే మాట్లాడకూడదా? ఏమిప్రశ్నలయ్యా. ఇవి? చొప్పదంటు ప్రశ్నలు!

రాధా: కొంచెం గౌరవంగా మాట్లాడండి.-అయితే, పోటా-హాత్రీ, సువ్వు విన్నదంతా అడయరీలో వ్రాసినావుకదూ?

మొర్రె: రాసినానూ?

రాధా: నికు వ్రాత వచ్చునా?

మొర్రె: వో!

రాధా: (మేజిస్ట్రేట్నుతో) అడయరీ యిలాదయవేయండి. (పున్ను-కొని మొర్రెడ్డితో) ఏదీ, చనువు.

సె. రి: (చమవలేక దిక్కులు చూస్తున్నాడు.)

పల్లి: వానికి వాస్తవమైనదన్నాడుగాని, చమవుచున్నాడా?

జగ: వ్రాయగలిగినవాడు చమవలేదా?

పల్లి: వ్రాయగలిగిన వా రందరూ చమవగలిగితే యింకేముంది? ఇంతే మన తెలివితేటలు.

రాధా: చాలాబాగుంది.-ఇక దిగు. (దిగుతున్నాడు.)

మేజి: కొట్రయ్యా, నువ్వెక్క. (కొట్రయ్య ఎక్కెతున్నాడు.)

పల్లి: ఏదేరు భూలాబాత్.

కొట్ర: మావోళ్ళలాగే యెట్టినారు కాబోలె పేరు.

జగ: కానివ్వండి, కానివ్వండి. మీయిష్టం వచ్చినట్టు కానివ్వండి.

పల్లి: నువ్వీ అచ్చి అసలు మగడివి.

కొట్ర: కాకే?

అచ్చి: ఎవడివిరా, నువ్వు, ఏనోరొడిపోను?

కిత్త: ఏదీ? మళ్ళీఅను అమాట? ఏప నేపథ్యతాదో!

పల్లి: కొద్దివారు ముద్దాయీగల మాటలను చేప్తును గమనించవలెను.

మేజి: చూస్తున్నాము.

పబ్లి: ఇది నిన్ను విడిచి పోయింది కదూ?

కొట్రి: మలేటి?

అచ్చి: చా, నోరుమయ్!

క్రి: నీకు పానాలమీ దాశనేదా?

పబ్లి: కొబ్బవా రీసాక్షిని రక్షించవలెను. వీళ్లెంతటికయివా
తెగిస్తారు.

మేజి: ఏమిషయములేదు. సర్కారువారి దీక్షాస్తము సకల
ప్రజలకున్న అభయ మిస్తున్నది.

పబ్లి: సర్కారుశక్తి ఘనమైన కొబ్బవారిలో అవేళించి ఉన్నంత
కాలమున్ను....

రాధా: మీ ముఖప్రీతిమాట లింక చాలించండి.

పబ్లి: ఏమండీ, మీకుకూడా ముద్దాయీలలో చేరవలెననిఉందా
యేమిటి?

హను: మీ బెదరింపు లింక కట్టిపెట్టండి. ఘనమైన కొబ్బవారు
స్వాయమూర్తులు. వారు మాకున్న స్వాయమునే అను-
గ్రహిస్తారు.

పబ్లి: నా ఫీఫ్ సరి.

మేజి: క్రాస్!

రాధా: ఏ పేరు?

కొట్రి: కొ....

పల్లి: భూ...

రాధా: ఇదుగో, మీరుండండి.

పల్లి: భూలా...

జగ: ఏమండీ, మల్లీ తగులు కొన్నారా?_ ఇట్లామాట లం-
దిస్తూ ఉంటే, మేమికేసులో పనిచేయలేము.

మేజి: ఏమండీ, పల్లికుప్పానిక్కూటరుగారూ, మీ రడ్డు వస్తూ
ఉండకండి. మీకు మే మనుకూలముగా ఉన్నామని
లోకమనుమానించకూడదు.

పల్లి: నేనే మన్నాను?

రాధా: ఏ పేరు?

కొట్రి: నాపేరే నాకు తెలదనుకొన్నావేటి?

రాధా: ఏమిటో చెప్పు.

కొట్రి: బాబ్బట్.

జగ: బలే, బలే! ఇద్దెవ కాదూ?

రాధా: అయితే అది సిభార్య అంటావు?

కొట్ట: మరేటనమన్నావు! సిభారియనమంటావా! కానీ, అలాగే అనుకో. నన్ను మాత్రం సిక్కులొకే దింపక!

రాధా: అది సిభార్య అవునా, కాదా?

కొట్ట: ఈనా, 'నాభారియ' అంటాడు. ఈయనా 'నాభారియ' అనమంటాడు. నువ్వుకూడా 'నాభారియ' అనుకొంటే అనుకో.

అచ్చి: ఎక్కడి పెళ్లం వాడవొడినంట. ఏమర్రా, మీకెవళ్లకి బుద్ధులున్నాయా, నేదా?

రాధా: మా క్రాస్ సరి.

మేజి: అగ్గ్యమెంటు కానివ్వండి.

పల్లె: నేను దీగ్గుముగా అగ్గ్యమెంటు చేయనక్కరలేదు. ఈ క్రితయ్య, అచ్చి, అనేవాళ్లు కమ్యూనిస్టులు. వీళ్ళకు తెగిన శిక్ష వేయకపోలే ఈలోకమంతా తల్లకిందయి పోతుంది. కాబట్టి, ఇట్టికేసులు కోర్టులలో జరుగకుండా ఉండేటట్లు పెద్ద శిక్ష విధించవలెనని ఘనమైనకోర్టువాదని ప్రార్థిస్తున్నాను.

మేజి: రాధానాగన్ గారూ, మీరు కానివ్వండి.

రాధా: ఈదేశములో కమ్యూనాలిజమేగాని కమ్యూనిజములేదు. బహుదూరిజమేకాని బాల్మి విజములేదు, నామినాలిజమే కాని నేషనాలిజములేలేదు, షో కలాయిజమేకాని సోషలిజమేలేదు. ఈవిషయమై నేను ప్రమాణముచేసి చెప్పగలను. నన్ను చూడండి. నేను కార్యదర్శిగానో, అధ్యక్షుడుగానో, కార్యనిర్వాహక సభ్యుడుగానో లేని స్థానంలోనున్నాను. నేను కలుగజేసుకొని ఉద్యమమేలేదు. నా అనుభవమును బట్టి మనవి చేస్తున్నాను. ఆవన్ను సురక్షితముగా లేదని ఎవరు చెప్పగలరో చెప్పమనండి.

పద్మి: అవి ముందుకు నడుస్తేకదూ? తమప్రభావముటుకంటిది!

రాధా: అవునామరి? అదే నేనంటున్నది. చూచినారా, ప్రాసి-
క్యూషనువారుకూడా నాతో ఏకీభవిస్తున్నారు. వారికి నేను కృతజ్ఞుడను....ప్రస్తుతపు కేసులో ఈ కిత్తయ్య, అచ్చి, అనే ఈమద్దాయీలు కేవలము అమాయకులు. వాళ్ళ మొగాలు చూస్తేనే అది తెలుస్తుంది. ఈ మొర్రెడ్డి, కొట్రియ్య, అనేపడవవాళ్ళు అచ్చిని మోసము చేసి తీసుక వచ్చినారు.

పద్మి: అయితే, పోలీసువారు తప్పుడుకేసు పెట్టినారంటారా?

జగ: మావాడ మదికొడు. పోలీసువారు తమ ధర్మమును శ్లాఘాపాత్రయుగానోనిర్వర్తించుకొన్నారు.

హను: పోలీసువారు పొరపాటుపడ్డారని మాత్రము మావాదము.

శ్రీ. రా. ౨: అవు!

రాధా: నేను మాత్రము పొగిసిక్కుషువారి ఊహ కవకాశము లేదంటానా? కాని....

మేజి: సరే లెండి. ఇకచాలు.

రాధా: ఘనమైన కోర్టువారు...

మేజి: ఇక కూర్చోండి!

రాధా: మహాఘనమైన కోర్టువారు...

మేజి: ఏమండీ, చెప్పితే వినబడదూ, సిట్ డౌన్ ప్లీజ్.

రాధా: చిత్తం, చిత్తం. (కూర్చుంటున్నాడు.)

మేజి: ఇరుగో తీర్పుచెప్పుతున్నాను—

ఈకేసు చిన్నదంటే చిన్నదనుకోవచ్చును: పెద్దదంటే పెద్దదే అనుకోవచ్చును. ముద్దాయిలను విడిచిపెట్టడానికి కారణములున్నవి; ఇతరుల విధించడానికి కూడా కారణములున్నవి. వీళ్లు అమాయకులనడానికి అవకాశమున్నది. కుట్రమనుష్యులనడానికిన్ని అవకాశమున్నది. ఇట్టి సందిగ్ధవిషయములో ఏమి చేయవలెనో క్రిమినల్ ప్రొసీజరు కోర్టులో సూచనలేదు.

రాజా: వెనిఫ్ట్ ఆఫ్ ది డౌటు అక్యూజుడును ఇవ్వవలెనని ఉంది.

స్టా: లేదు, ఎంత మాత్రమున్నులేదు. అట్లాచేస్తే సంఘానికే దేశానికీకూడా గొప్ప ఉపద్రవము జరుగుతుంది.

మేజి: మేమీ చండు విషయాలను గమనించినాము. అందుచేత మేము చెప్పే తీర్పుమంటే, "ఈ కిత్తయ్యను, అచ్చిని విడిచి పెట్టాతున్నాము."

కిత్త: అదీ, అదీ, అట్లా ఉండాలి. ధర్మపురుషులు—రాయ్, అచ్చీ, పోదాము.

అచ్చి: నాకిత్తయ్యా, నాకు మళ్ళీ సిక్కినావా? (కొగిలించు కొంటున్నది.)

మేజి: ఎయ్, కోర్టులో అటువంటిపనులు చేయకూడదు. నా-తీర్పు పూర్తిగా వినండి—"కిత్తయ్యని, అచ్చిని తుంగభద్ర ఒడ్డున వాళ్ళగుడిసెలోనే ఇంటర్న్ చేస్తున్నాము....

కిత్త: అంటే?

మేజి: అంటే మీ రాష్ట్రములోనే ఉండవలెను. విడిచిరాకూ-డదు...వస్తే, మిమ్మల్ని పోలీసువారు ఎరెస్టుచేస్తారు.

అచ్చి: ఒకసారి అనుబవమయింది. యింకా రావడమే! ఈ కిచ్చ మాబాగుంది కిత్తయ్య యెల్లకాలం నాకొడనే వుంటాడు. రా, మామా, పోదాము.

మేజి: ఉండండి. ఇంకా తీర్పుకాలేదు. వీళ్ళిద్దరూ ఈమధ్య తోవలో ఎక్కడయినా దాటిపోతారేమో, అందుచేత, కొట్రయ్య, మొర్రొడ్డి, తమపడవలో వాళ్ళగుడిసెకు దిగబెట్టవలెను.

కొట్రొ: మాకేంపట్టింది? అళ్లనే పొమ్మనండి.

మేజి: హేయ్, మాట్లాడకూడదు. వాళ్లను దిగబెట్టినట్టు మాతో వచ్చి చెప్పాలి. ఓయ్, పోలీసు, వీళ్లుదిగబెడతారో లేదో, నువ్వుకూడా వీళ్లతోపోయి, తిరిగీ వీళ్లం కోర్టులో హాజరు పెట్టు. నీకు ప్రయాణం బాగాయిప్పిస్తాములే.

పోలీ: చిత్తం.

గుమాస్తా: ఈదినానికి కోర్టు బర్తరఫ్!

(అందరూ పోతున్నారు.)

(కిత్తయ్య. అచ్చి పాడుతారు)

ఇద్దరున్ను: పోలీ - పోలీ - పొంగాలి - పోలీ

పొంగాలి - లోకాలు - సింగార - ముత్యం - పోలీ.

కిత్తయ్య: రాజుగా - రింట్లోను - రాబులే - వుంటేను
రంగైన - నాయచ్చి - నారాణి - అవుతాది - పోలో.

అచ్చి: రాచూ - తుళ్ళకి - రాచకొడు - కులుంటె .
రంగుకి - తడునాకు - రాచకొడు - స్తన్నకొడు - పోలో

శ్రీ 'సాధన' ముద్రాశాల

అనంతపురం.

1934

866/34

